

W. no. 103. Bergop Den 20 April 1819

1819

Jan 16 July 1819
fol. 35

Met eenigste artikel van het verma-
ten wapen het welk myn lieffde Koning
vinden gaet hier nevens. Ende niet
geheel duidelyk afgedrukt en door
het gebruik nog afgesleten, om
den hand heeft gebaan, Sigelum
Seabinorum Ville de Bergop
verzoekt indien het mogelijk is dat het
nieuw te versieren wapen, jetsklous
van formaat mag worden gemaakt

De Burgemeester van
Bergop
H. van Galen d'ijt

Na voorz. lullent
den H. G. van Galen
Gronthe Brabant

B. 7.

Rec. W. Maersk & Co. Breda den 23 Maart 1815. - 431.

Heedslange Joubert, my aan de advertentie
van den Hogen Raad van Adel, geplaatst in
den Staat van de Staats Courant van den
12 Jan 1815 N° 10 en opgevolgd te Rotterdam
van Wre excellent van den 16 Jan a 20 Feb 1815
aan Rotterdam in de dagbladen, die voort
meestert bekomen van Nieuwe, of de be-
telling van de reeds gebruikte wapen
thuis soldaat, want niet dat my het
meestert wapen in de jaar 1811 opgesteld
van den Vredesrecht van het land van
aandelen in de wapen van de dag tot dag
hebben te my vermaakt doordat ik
me gelyk. Licht ons ons wapen blyven be-
houden, De He St. Peter met den sluit
in de hand, was by een byten boom op een
berg, het welk theppelich is op den naam
van de Heppelich
indien sulks land overzending van het
afdraken van ons wapen, bint Land
kunnen worden verwardig. Sulke my
ons vergoeyen, met Godding een
wapen als of oornicht. Sal my de 100
duite gebreken. Dient by te zijn

De Burgemeester van Breda
J. West

Van den excellenten
Grafen van Brabant

Handwritten text, likely a letter or document, written in Dutch. The text is oriented vertically on the page.

Handwritten text at the bottom of the page, including a signature 'Van der Grinten' and other illegible text.

Bergeyk

Besluit 29 Nov: 1838 A n 26.
Bureau van policie
Afdruk van het
Gemeentewapen

Bergeyk 12 December 1838.

Ingevolge het hierneven aangeduid Besluit heb ik de Eer Uwer Execellentie bij deze te zenden Een Afdruk van het gemeentewapen met de omschrijving van hetzelfde.

De Burgemeester der gemeente Bergeyk
F.Maas

Aan Zijne Excellentie
den Heere Staatsraad Gouverneur
der provincie Noord Brabant.

VAN WEGE DEN KONING

De Hooge Raad van Adel, gebruik makende van de magt aan den zelve verleend bij besluit van den 20e february 1816 bevestigt bij deze de gemeente van Bergeyk, ingevolge het door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende wapen.

Zijnde gevierendeeld waarvan het eerste en vierde van lazuur beladen met drie lelien van goud staande twee en een. Het tweede en derde partie, het eerste van lazuur beladen met eene bande van goud. Het tweede van lazuur, beladen met een klimmenden leeuw van goud, voor surtout van lazuur beladen met een klimmenden leeuw van goud. Het schild gedekt met twee helmen van goud, getra-
lied, geboord en gecierd van hetzelfde, gevoerd van keel. Ter rechterzijde vastgehouden door St.Petrus, ter linkerzijde door een eikenboom staande op een berg; alles van goud.

Gedaan in s Gravenhage den 16 July 1817.

geteekend Mac L.d'Yvoy Vt
ter ordonnantie van den Hoogen Raad
geteekend de Wacker van Zon secretaris.

(Inkstempel)
(Bron: PG 1689).

BERGEIJK

De schepenbank

In de oude rekeningen van het hertogdom Brabant wordt Bergeijk soms onder Peel-land, doch meester onder Kempenland genoemd (Kerremans, 40). In verband hiermee valt op, dat een pacht uit enkele tienden onder Bergeijk in de 18e eeuw nog in vaten rog, Peelse maat wordt uitgedrukt (RAB 226).

Hiervoor hebben wij al gezien, dat de Sint Jacobsabdij te Luik vanaf vóór 1137 en de hertog van Brabant vanaf vermoedelijk 1203 ieder de helft van het dorp Bergeijk bezitten. Beiden zijn gerechtigd in de gemene gronden (1340) en beiden beuren de breuken op die gemene gronden (1403/04).

Het hertogelijke deel behoort al in augustus 1283 tot de bank van Eersel, als de verkoop van de tiende van het Loo onder Bergeijk geschiedt voor de hertogelijke meier, zes schepenen van Eersel en negen hoevenaars (mansionarii) van de abten en kloosters van Floreffe en Tongerlo, terwijl de investieten van Bergeijk en Hapert en de schout van 's-Hertogenbosch hun zegels aan de akte hechten (OB 395). Ook de verkoop van de grote en kleine tienden van Bergeijk in 1311 geschiedt voor de schout van Oerle en zeven schepenen van Eersel, terwijl de schout van Oerle, twee schepenen van Eersel, de landdeken en de kapitteldeken van Hilvarenbeek, de meester van Postel, de investieten van Bergeijk en Hoogeloon, e.a. hun zegels aan de oorkonde hechten (OB 834). In het archief van de abdij van Postel zijn de akten met betrekking tot Bergeijk over de jaren 1352-1457 - met uitzondering van notariële en hertogelijke akten - allen verleden voor schepenen van Eersel. Eén akte - van 1329 - is verleden voor schepenen van 's-Hertogenbosch (AP Bergeijk 5). In 1391 zal de gemeint van Achel met die van Bergeijk worden verenigd "bij rade der goeder luyde van onsen dorpe wege van Eycke ende van Westerhoven" (AAB 44) en in 1453 is sprake van een machtingsbrief voor die van Bergeijk en Westerhoven, afgegeven door schepenen van Eersel, "daaronder diezelve van Bergeijk en Westerhoven gelegen zijn" (Enklaar, 27-31).

In 1436 is sprake van het goed Ten Hoeve gelegen in de parochie Bergeijk in het gericht van Eersel (BP 1207, 22v).

In 1422 is sprake van "schepenen, kerkmeesters en een deel der goede knapen" van Bergeijk en in 1525 van "schepenen, kerkmeesters en de gemene naburen van de vrijheid Bergeijk" (Panken, 228 en 230). Deze vermeldingen slaan echter op de verkoop van delen van de gemene gronden. Toch kunnen deze schepenen schepenen van Bergeijk zijn geweest, evenals de Bergeijkse schepenakte van 1444, als dit jaartal geen vergissing is (Panken, 7-8, vgl. echter 82).

Bergeijk had namelijk naast de hertog nog een tweede heer: de abdij van Sint van Sint Jacob te Luik !

Van deze heer horen wij op 10 november 1417 als er sprake is van het vesten van een pacht ten overstaan van de schepenen en het hof van de heer van Luik te Bergeijk (BP 1190, 290v). Of wij het Hof van Luik, dat in 1326 naast de abt van Tongerlo en de prior van Postel, welke twee laatstgenoemde directe belanghebbenden zijn, in aanmerking komt voor een deel van een geldbedrag bij overtreding van een toezegging, moeten zien als het hof in 1417, is niet duidelijk (Erens III, 654). Vóór 1468 zal de St. Jacobsabdij haar heerlijke rechten zijn verloren. Als Bergeijk in januari 1468 stadsrechten (=vrijheidsrechten) krijgt van Karel van Bourgondië als hertog van Brabant, wordt Bergeijk (met Westerhoven, Riethoven, Dommelen?, Borkel en Schaft) losgemaakt van de schepenbank van Eersel en wordt Bergeijk een eigen bank met een eigen gemeen zegel.

Panken (82) noemt een akte van 1493 als oudste Bergeijkse schepenakte, terwijl hij al in 1479 een secretaris van de dingbank van Bergeijk vermeldt (125). In 1482 wordt de bank van Bergeijk als zodanig genoemd (BP 1481/82, 388) en de oudste schepenbrief van Bergeijk, die wij vonden, dateert van 9 juni 1476 (Enklaar, 31-33). Op 5 februari 1478 wordt voor zeven schepenen van Bergeijk en twee getuigen een overeenkomst gesloten (Enklaar t.a.p.).

Het oudst bekende schependomszegel hangt aan een akte van 8 mei 1488 (AP Riethoven 8).

Op 23 juni 1546 verschijnen de schepenen van de vrijheid Bergeijk voor de schepenen van de vrijheid Eersel om "over te schrijven de costuymen van heure bancken, die voortijts hebben gheweest tot Eersel een banck". De bank gaat te hoofde (hofvaart) te Antwerpen (Costuymen, 282; Byl, 251; Panken, 81).

In 1663 keurt de Raad van State het "reglement voor die van de vrijheid Bergeijk" goed. Hierin komt tot uitdrukkin dat de vijf herdgangen of gehuchten (Eikeneind, Broekstraat, Loo, de Berkten en Weebosch met Witrijt) ieder twee bekwame personen kiezen voor het college van tienmannen of raadsmannen. Jaarlijks treden er twee af doch zijn herkiesbaar. Tienmannen en schepenen benoemen de borgemeesters, collecteurs der verpondingen, rentebeurders, zettters en heemraden of gezworenen, en - in aanwezigheid van de predikant - de arm- en kerkmeesters. Tienmannen en schepenen zijn stemhebbend in belastingzaken, het afhoren van rekeningen en het aanwijzen van commissies. Borgemeesters wisselen jaarlijks. Vergaderingen van schout, stadhouder, schepenen en tienmannen mogen niet in een herberg worden gehouden maar in de "gerwekamer" (=sacristie), die tot raadhuis of raadkamer zal worden ingericht. In die kamer berust ook het archief in een kist of kast met 4 sloten, waarvan de 4 sleutels bij de president, een tienman, iemand uit Riethoven en iemand uit Westerhoven berusten (AAB 124).

Het archief van de schepenbank begint in 1523 (RAB), een Bergeijkse maat wordt al genoemd in 1346 (zie hiervoor).

Het zegel van de schepenbank

Het oudst bekende zegel hangt aan een Bergeijkse schepenbrief van 8 mei 1488 en vertoont binnen het randschrift "Sigillvm scabinorvm ville de Bergeyck" een ondergrond (berg ?) waarop (heraldisch) links een eik en (heraldisch) rechts Sint Petrus met een sleutel in zijn rechterhand, waartussen het wapen van Karel van Bourgondië, waarboven een vuurslag, ontleend aan een munt van Karel de Stoute (1467-1477) (zie afbeelding). Een dergelijke vuurslag zien wij ook op het groot-ruiterzegel van Philips II (afgietselcollectie). Dit zegel is zeker tot en met het eerste kwart van de 17e eeuw gebruikt (vgl. Van Oudenhoven, 31-32).

Het oorspronkelijke dorpswapen - als het bestaan heeft - is mogelijk terug te vinden in het zegel van Petrus genaamd van Eyk(er)berge, investiet van Baarle in 1282 (CSN 272), waarbij het opvalt, dat de latere - aanzienlijke - familie Van Eyck in de Meierij van 's-Hertogenbosch een praktisch identiek wapen voert (zie afbeeldingen), zoals Gerardus van Eyck (1486-1488, PGS 120 en PG 228), Daem van Eyck te Helmond (1503, C.Gemert 816) ~~en~~ Henricus van Eyck (1531, Begijnhof dB 106) *en Roedolph van Eyck (PG 315)*.

Het wapen van de gemeente Bergeijk

Dit wapen is op 20 februari 1816 door de Hoge Raad van Adel bevestigd: zijnde gevierendeeld, waarvan het eerste en vierde van lazuur beladen met drie lelien van goud, staande twee en een. Het tweede en derde partie, het eerste van lazuur beladen met een bande van goud; het tweede van lazuur, beladen met een klimmende leeuw van goud, voor surtout van lazuur beladen met een klimmende leeuw van goud. Het schild is gedekt met twee helmen van goud, getralied, geboord en gecierd van hetzelfde, gevoerd van keel. Ter regterzijde vastgehouden door St. Petrus, ter linkerzijde door een eikenboom, staande op een berg, alles van goud (RANB, PG 1689 met inktstempel).

Het is duidelijk dat de Hoge Raad hier gebruik heeft gemaakt van een zeer slechte afdruk van het oude zegelstempel !

De fout wordt echter hersteld. Op 25 maart 1958 wordt het volgende - slechte - wapen verleend: gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel; II gedeeld, a geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel, b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; III gedeeld, a geschuimbalkt van goud en azuur van zes stukken, omzoomd van keel, b. van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van ~~keel~~ ^{keel}; Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en ter rechterzijde van een beeld van de H. Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud (Sierksma, 170).

Behalve een foutief omschreven wapen lijkt ons de tijd van gouden heiligen voorbij terwijl een boom van goud erg onwaarschijnlijk voorkomt. Natuurlijke kleuren zouden hier meer op hun plaats zijn geweest.

Overigens ontbreekt de BERG in de omschrijving, zodat slechts de helft van BERGEIJK is vertegenwoordigd (Sierksma, t.a.p.).

T over alles heen een schild van goud beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel; —

Uit: Collectie van de Mortel, BHIC toegangsnummer 574, inventarisnummer 183.

Zegel schepenen van Bergeijk, 1 oktober 1632

Akte van overdracht voor schepenen van Bergeijk door Jan van den Bergh
aan Gerardt van Broeckhoven, heer van Bergeijk, van enige cijnsen.

GEMEENTE

BERGEYK

Agenda-nr. 6

Aan de Raad

Onderwerp: Wijziging
gemeentewapen.

De omschrijving van het wapendiploma dezer gemeente, afgegeven door de Hoge Raad van Adel op 16 July 1817, welk diploma reeds lange tijd zoek is en ondanks vele naspeuringen niet te achterhalen, luidt volgens een niet authentiek afschrift:

"VAN WEGE DEN KONING

DE HOOGE RAAD VAN ADEL, gebruik makende van de magt aan denzelfven verleend bij besluit van den 20sten Februarij 1816, bevestigt bij dezen de Gemeente van BERGEIJK, ingevolge het door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende wapen:

zijnde gequartileerd, waarvan het eerste en vierde kwartier van lazuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee en een; het tweede en derde kwartier parti, het eerste deel van lazuur, beladen met een bande van goud; het tweede deel van lazuur met een klimmende leeuw van goud; in het midden een surtout van lazuur, beladen met een klimmende leeuw van goud.

het wapen gedekt door twee aanziende helmen van goud, ter linkerzijde verzeld van een boom van goud en ter rechterzijde van het beeld van de H. Petrus, eveneens van goud.

Gedaan in 's Gravenhage den 16 Julij 1817

w.g. Max L.d'Yvoij van Mijdrecht.

Ter ordonnantie van den Hoogen Raad,

w.g. de Wacker van Zon, secretaris."

Op ons verzoek deelde de Secretaris van de Hoge Raad van Adel bij brief van 27 februari 1957 nr. 14 mede, dat de bovenweergegeven wapenbeschrijving juist is en dat de Hoge Raad van Adel gaarne bereid is een copie-diploma te verstrekken, waarvan de kosten f 85,-- bedragen.

Tevens gaf de Secretaris van de Hoge Raad van Adel als zijn mening te kennen, dat het aanbeveling verdient te onderzoeken of het gemeentewapen eventueel wijziging zou dienen te ondergaan, dit naar aanleiding van een door ons van de heer R.A.Wieringa, Carel van Bijlandt-laan 1, 's-Gravenhage ontvangen en aan de Hoge Raad van Adel ter hand gestelde omschrijving van het wapen.

In diens schrijven van 13 juli 1955 gaf deze te kennen:

"De door Panken medegedeelde omschrijving zou dan tevens kunnen worden verbeterd in:
I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel;
II en III gedeeld: a. gestreept van goud en azuur, omzoomd van keel;
b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, gewapend en getongd van keel.

Over alles heen schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, gewapend en getongd van keel.
Het wapen is het wapen van de jongere hertogen van Bourgondië.

Mocht de gemeente Bergeyk ertoe overgaan, dit wapen aan de Kroon aan te vragen, dan ware: het wapen te dekken met de antieke hertogskroon; de H.Petrus te voorzien van twee sleutels en eventueel de tiara."

Volledigheidshalve dienen wij hier weer te geven de omschrijving, welke P.N.Panken vermeldt in zijn boek "Beschrijving van Bergeyk":

"HET WAPEN VAN BERGEYK"

Volgens van Oudenhoven voerde Bergeik aanvankelijk tot wapen EEN BOURGONDISCHE SCHILT AEN EENEN EIJK HANGHENDE, DAER S.PIETER BIJSTAET. Doch in 1604 was dit wapen reeds, zoals het nu nog is, als volgt: gevierendeeld, waarvan het eerste en vierde kwartier van lazuur, beladen met drie leliën van goud (2 en 1); het tweede en derde kwartier gedeeld, het eerste deel van lazuur, beladen met een band van goud, het tweede deel van lazuur met een klimmende leeuw van goud; in het midden een schild en surtout van lazuur, beladen met een klimmende leeuw van goud."

Wij hebben ons daarop tot de Rijksarchivaris in Noord - Brabant gewend met het verzoek na te gaan, of er motieven aanwezig zijn het thans gevoerde wapen te wijzigen.

Deze schreef ons in zijn brief van 17 april 1957 I. nr. 58 a:

"Naar aanleiding van de vragen, door de Hoge Raad van Adel gesteld, diene het volgende.
De historische achtergrond voor het opnemen van het wapen van Karel de Stoute in het zegel van Bergeyk is zeer waarschijnlijk, dat deze plaats in 1468 van die vorst het recht heeft ontvangen zich met wallen en poorten te beveiligen, hoewel van dat recht geen gebruik is gemaakt (zie Oudenhoven, Beschrijvinge van de Meyerye van 's-Hertogenbosch, 1670, blz. 60/61); bovendien had zij van hem en Philips de Goede het recht tot het houden van enige jaarmarkten ontvangen.

Mijns inziens dienen dus de figuren van het wapen van Karel de Stoute hersteld te worden, zoals ook de heer Wieringa deze beschreven heeft en zoals het dorp deze ook in de 17e eeuw gevoerd heeft, want Panken vergist zich, als hij op blz. 192 van zijn beschrijving

van Bergeik zegt, dat in 1604 een wapen gevoerd werd als het huidige. Hij zal hoogstwaarschijnlijk het zegel onder papieren ruit in handen gehad hebben, dat hier in de collectie Cuypers van Voldhoven, inv.nr. 131, berust en dat het jaartal 1604 draagt. Zeer duidelijk is te zien, dat er in II a en III a minstens 2 schuinbalken zijn, zodat men veilig kan aannemen, dat hier het geschuinbalkte (= gestreepte) kwartier uit het Bourgondische wapen is bedoeld. Ook van de schildzomen zijn sporen te zien. Het wapen, dat in 1604 in gebruik was, is dus hetzelfde, dat Oudenhoven in 1670 beschrijft, en de fouten zijn eerst in het 19e-eeuwse wapen gemaakt. Dit geeft bovendien een logischer gang van zaken dan Panken veronderstelt.

Doordat de beschikbare voorstelling van 1604 er één van een zegel is, en niet van een wapen, heeft deze enige bijzondere trekken: de boom fungeert niet als schildhouwer, doch het schild is aan de boom opgehangen en is daarom maar half zo groot als de laatste en als de H.Petrus. Aan dit opgehangen schild ontbreken uiteraard de helm of helmen.

Ergens in de hoogte tegen de legenda-rand aan zweven tussen het hoofd van Petrus en de boomkruin een vuurslag (Bourgondisch teken) met 3 bollen daaronder, waarvan mij de betekenis onbekend is. Ik zou adviseren dit beter niet op te nemen.

De H.Petrus draagt, zoals oudtijds vaker voorkwam, slechts één sleutel en geen tiara. De boom, die volgens Oudenhoven een eik (dus sprekend wapen!) zou zijn geweest, heeft een behoorlijke bladerkroon en is niet het armetierige boompje van het 19e-eeuwse wapen; daardoor doet het 17e-eeuwse zegel het esthetisch beter dan het 19e-eeuwse wapen, doch ik weet niet, in hoever deze specifieke trek van het aan een boom opgehangen schild zonder helm uit het zegel in een wapen te handhaven is.

Ik wil er nog op wijzen, dat tegenover het schild van de toenmalige hertog St.Pieter en de boom de bijzondere tekens van het dorp zelf zijn, St.Pieter als kerxpatroon en de boom als een zeer veel voorkomend teken bij de plaatsen in de Meierij."

Deze zienswijze van de Rijksarchivaris hebben wij ter kennis gebracht van de secretaris van de Hoge Raad van Adel, die hierop bij brief van 17 mei 1957 nr. §14 als volgt reageerde:

"Met verwijzing naar Uw brief d.d. 9 mei 1957, Afd. Alg.Zaken, No. 4093, met bijlage, betreffende nevenvermeld onderwerp, heb ik de eer U het volgende mede te delen.

Teneinde misverstand te voorkomen wil ik U er allereerst op wijzen, dat de inhoud van deze brief mijn persoonlijke mening vertolkt en geenszins gelijk behoeft te zijn aan het advies dat de Hoge Raad van Adel t.z.t. aan de Kroon betreffende Uw gemeente-wapen zal uitbrengen.

Op grond van de inhoud van de tot Uw College gerichtte brief d.d. 17 april 1957, I nr. 58 a van de Rijksarchivaris in Noord-Brabant, ben ik persoon-

lijk van oordeel, dat een wijziging van het wapen van Uw gemeente inderdaad gewenst is. Het wapenschild zoude dan gelijk kunnen zijn aan het schild, dat Karel de Stoute voerde.

De beschrijving, aangehaald in Uw brief d.d. 6 februari 1957, Afd. Alg.Zaken, nr. 3934, is niet geheel juist, doch zou m.i. als volgt dienen te luiden:

"Gevierendeeld:

I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel;

II gedeeld: a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel;

b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, genageld en getongd van keel.

III. gedeeld: a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel;

b. van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud.

Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, genageld en getongd van keel. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen."

Zoals U zult ontwaren is het kwartier IIb niet gelijk aan het kwartier IIIb. Het eerstgenoemde wordt ingenomen door de Leeuw van Brabant en het laatstgenoemde door de Leeuw van Limburg.

Het komt mij juister voor het schild te dekken door een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen, zoals de meeste gemeenten in Nederland voeren, dan door de hertogskroon. Het gehele wapen behoeft immers niet identiek te zijn aan het wapen van Karel de Stoute.

Eveneens verdient het uit heraldisch oogpunt aanbeveling de schildhouders aan beide zijden van het wapen niet af te beelden in het nieuwe gemeentewapen, doch ik kan mij persoonlijk indenken, dat het gemeentebestuur deze bijzondere tekens van het dorp, zoals de Rijksarchivaris het uitdrukt, liever gehandhaafd zoude zien.

Krachtens bijgaand Koninklijk besluit van 23 april 1919 Stbl. nr. 181, artikel 1, zal, ter verkrijging van deze wapenwijziging, Uw gemeenteraad zich hebben te wenden tot Hare Majesteit de Koningin, onder overlegging van een beschrijving en een tekening in kleuren van het verlangde wapen, alsmede van een uiteenzetting der overwegingen, op grond waarvan bedoelde wapenwijziging gewenst wordt.

Ter waarborging van een heraldisch en esthetisch verantwoorde wapenafbeelding adviseer ik U de bij het verzoek te voegen wapentekening te doen vervaardigen door de wapentekenaar van de Hoge Raad van Adel, te weten de heer J.P. van der Drift, Lijsterbestraat 123, alhier, na voorafgaande opgave der kosten. Vermits bedoeld verzoek t.z.t. in handen van genoemd College gesteld zal worden ter fine van advies en de daarbij gevoegde wapentekening in 's Raads archief moet blijven berusten, verdient het wellicht aanbeveling deze in tweevoud te doen vervaardigen.

Ik hoop U met het vorenstaande volledig te hebben ingelicht."

Op grond van vorenstaande gegevens zijn wij tot de conclusie gekomen, dat het wapen dezer gemeente als volgt beschreven zal moeten worden:

Het wapenschild is gevierendeeld en de kwartieren I en IV zijn van azuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee en een, omzoomd van zilver en keel; de kwartieren II en III zijn gedeeld, de kwartieren IIa en IIIa geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel, kwartier IIb van sabel, beladen met een leeuw van goud, genageld en getongd van keel (Brabantse Leeuw) kwartier IIIb van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud (Limburgse Leeuw). Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, genageld en getongd van keel.

Om het gehele wapen identiek te doen zijn aan dat van Karel de Stoute, ware het schild te dekken met de antieke hertogskroon van de jongere hertogen van Bourgondië.

De schildhouders, zijnde de bijzondere tekens van het dorp zelf, n.l. de H. Petrus met één sleutel en zonder tiara als kerkpatroon en de eik met een behoorlijke bladerkroon, als duidend op de gemeentenaam, moeten o.i. behouden blijven.

Wij stellen U voor aan Hare Majesteit de Koningin te verzoeken het wapen te wijzigen overeenkomstig vorenstaande omschrijving met dekking door de antieke hertogskroon en met de twee schildhouders.

Indien U hiermede akkoord kunt gaan, zullen wij de wapentekenaar van de Hoge Raad van Adel verzoeken een wapentekening in tweevoud te vervaardigen.

BERGEYK, 14 juni 1957

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN BERGEYK.
DE SECRETARIS, DE BURGEMEESTER,

—
3

—

vdC/

Exh 11 juli 1957, no. 19

GEMEENTE BERGEYK

Nr 4228

Onderwerp
Gemeentewapen.

Aan de heer Secretaris van de Hooge
Raad van Adel,
Zeestraat 71, b,
's-GRAVENHAGE

Bijlage

Afd: Alg.Zaken.

BERGEYK, 8 juli 1957

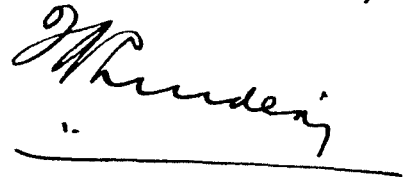
Met verwijzing naar Uw brieven van 27 februari 1957 nr. 14 en 17 mei 1957 nr. 114 delen wij U mede, voornemens te zijn bij de raad een besluit uit te lokken om Hare Majesteit de Koningin wijziging van het gemeentewapen te verzoeken.

Ons desbetreffend voorstel daartoe d.d. 14 juni 1957 zenden wij U hierbij toe.

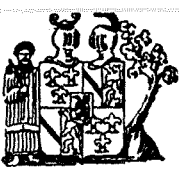
Gaarne zullen we spoedig vernemen of dit voorstel U nog aanleiding geeft tot op- of aanmerkingen betreffende de beschrijving van het wapen.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN BERGEYK.
DE SECRETARIS, DE BURGEMEESTER,

vac/

GEMEENTE BERGEYK

Nr 4475

Aan H.M.de Koningin der Nederlanden.

Onderwerp
Wijziging gemeente-
wapen

Bijlage 2

BERGEYK. 8 augustus 1957
verzonden 11 november 1957

Geeft met de meest verschuldigde eerbied te kennen,
De Raad der gemeente Bergeyk,
dat volgens het wapendiploma zijner gemeente,
afgegeven door de Hoge Raad van Adel op 16 July 1817
de omschrijving van het wapen luidt:

"zijnde gequartileerd, waarvan het eerste en vierde kwartier van lazuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee en een; het tweede en derde kwartier parti, het eerste deel van lazuur, beladen met een bande van goud; het tweede deel van lazuur met een klimmende leeuw van goud; in het midden een surtout van lazuur, beladen met een klimmende leeuw van goud.

het wapen gedekt door twee aanzierende helmen van goud, ter linkerzijde verzeld van een boom van goud en ter rechterzijde van het beeld van de H.Petrus, eveneens van goud";

dat dit wapen, zijnde het 19e-eeuwse wapen, afwijkt van het wapen, zoals dat in de 17e eeuw werd gevoerd;

dat het oorspronkelijke wapen de figuren bevatte van het wapen van Karel de Stoute;

dat de historische achtergrond voor het opnemen van het wapen van Karel de Stoute zeer waarschijnlijk is, dat Bergeyk in 1468 van deze het recht heeft ontvangen zich met wallen en poorten te beveiligen en van hem en van Philips de Goede het recht tot het houden van enige jaarmarkten;

dat hij op grond van vorenstaande en met verwijzing naar de correspondentie, gevoerd met de Rijksarchivaris in Noord-Brabant en met de Secretaris van de Hoge Raad en weergegeven in het hierbij overgelegde voorstel van burgemeester en wethouders van 14 jun 1957 nr. 6, van oordeel is, dat het wapen gewijzigd behoort te worden;

redenen, waarom hij, onder overlegging van een tekening in kleuren, Uwe Majesteit verzoekt het wapen te wijzigen als volgt:

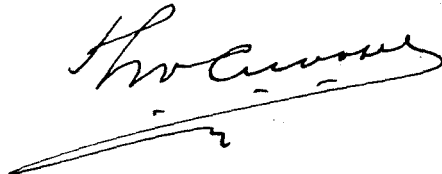
"Het wapenschild gevierendeeld en de kwartieren I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee en een, omzoomd van zilver en keel; de kwartieren II en III gedeeld, de kwartieren II a en IIIa geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel, kwartier IIb van sabel, beladen met een leeuw van goud, genageld en getongd van keel (Brabantse Leeuw), kwartier IIb van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud (Limburgse Leeuw). Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, genageld en getongd van keel.

Het wapen gedekt met de antieke hertogskroon der jongere hertogen van Bourgondië en ter linkerzijde verzeld van een eikeboom van goud en ter rechterzijde van het beeld van de H. Petrus met één sleutel en zonder tiara, eveneens van goud".

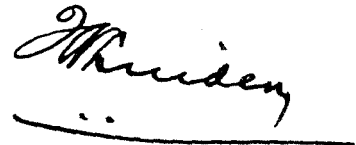
Hetwelk doende,

DE RAAD DER GEMEENTE BERGEYK.

DE SECRETARIS,

DE VOORZITTER,

22.4.97

GEMEENTE BERGEYK

(voorheen de gemeenten Bergeyk, Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven)

Tel. 0497-551455
Fax. 0497-551499
BNG 28.50.74865
Postbank 1075075

Aan de Noord-Brabantse Commissie
voor Wapen- en Vlaggenkunde,
secr.: Pummerstraat 14,
5628 HE Eindhoven.

uw kenmerk: uw brief van: ons kenmerk: datum:
Rapport Wapens - BRJD2104.01 21 april 1997

behandeld door: J.C.W. van den Dungen.

doorkiesnummer: 0497-551434

onderwerp : Verzoek om advies over nieuw gemeentewapen

Geachte heer Melssen.

Ultimo 1996 zond u aan alle gemeentebesturen in de regio Eindhoven uw lezenswaardig rapport over de herziening van gemeentewapens en de instelling van dorpswapens.

Vanwege gemeentelijke herindeling per 1 januari 1997 en na de eerste aanloop naar een nieuwe organisatie, wordt dit onderwerp thans actueel.

Wij staan voor de keuze tussen enerzijds de instandhouding van het wapen van de voormalige gemeente Bergeyk, danwel de instelling van een nieuw gemeentewapen, zonodig afgeleid van de vier gemeentewapens van de voormalige gemeenten Bergeyk, Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven.

Deze keuze geldt evenzeer voor de gemeentevlag.

Wij verzoeken u vriendelijk ons mede te willen delen, of uw commissie ons terzake wil adviseren. Hierbij horen wij graag de termijn waarbinnen u tot een advies kunt komen en de kosten die hieraan zijn verbonden.

Voor aanvullende informatie kunt u contact opnemen met opgemelde behandelend ambtenaar.

Hoogachtend,

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN BERGEYK
Namens dezen,
hoofd afdeling Bestuursondersteuning,

J.J. Joosten.

KRONIEK VAN DE KEMPEN

HET STREEKARCHIEF ZUID-OOST BRABANT

Het gemeentewapen van Bergeijk

Bergeijk wordt in 1137 voor het eerst in de bronnen genoemd. Toen werd de Sint Jacobsabdij te Luik bevestigd in o.a. het bezit van de helft van de villa (=dorp) Bergeijk. Ook de abdijs van Thorn had bezit onder Bergeijk. Luiksgestel behoorde oorspronkelijk tot de heerlijkheid van Bergeijk. Het bestaan van een heerlijkheid duidt op het bestaan van heren. Deze heren van Bergeijk menen wij te herkennen in een familie Van Eyck, die als wapen een zilveren schild met drie verkorte zwarte palen voerde. Dit geslacht zal voor de komst van de hertog van Brabant de heerlijke rechten met genoemde abdijs hebben gedeeld. In het begin van de 14e eeuw doet de familie Van Eyck afstand van haar laatste rechten ter plaatse. Het dorp Bergeijk behoorde zeker vanaf 1283 tot 1468 tot de hertogelijke schepenbank van Eersel. Hieruit blijkt dat de hoge rechtsmacht in handen was van de hertog van Brabant, die dit recht mogelijk in 1203 heeft verworven van de graaf van Gelre

Wapen der heren van Bergeijk, 13e-14e eeuw

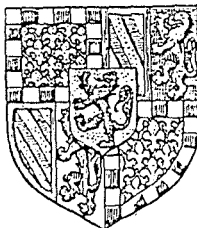
De Sint Jacobsabdij te Luik had onder Bergeijk echter ook een schepenbank, waarvan sporen zijn terug te vinden in 1417-1444, misschien al in 1326. Verder onderzoek zal moeten uitmaken of deze schepenbank ook in later tijd nog heeft gefunctioneerd en wat de precieze betekenis van die bank was. Vermoedelijk was deze schepenbank vergelijkbaar met die van de abdijs van Tongerlo te Hapert of die van het klooster Postel te Reusel. In ieder geval heeft de Brabantse hertog in 1468 zoveel rechten ter plaatse in handen dat hij aan het dorp Bergeijk vrijheidsrecht kan verlenen. Tegelijk stelt hij aldaar een schepenbank in

waaronder ook Westerhoven, Riethoven, Dommelen, Borkel en Schaft ressorteren. Bovendien verleent hij aan genoemde schepenbank het recht om zijn volle wapen in het zegel te voeren. Het oudst bekende zegel dat bewaard is gebleven dateert van 1488. Dit vertoont binnen het randschrift 'Sigillum Scabinorum ville de Bergeijck', een ondergrond waarop (heraldisch) links een eik en (heraldisch) rechts Sint Petrus met

Wapen van Karel de Stoute en vuurslag op een van diens munten

een sleutel in zijn rechterhand. Tussen beide figuren staat het wapen van de hertog zoals dat eveneens is uitgebeeld op zijn munten, d.w.z. met drie lelies (2, 1) in het eerste en vierde kwartier in plaats van het (correcte) met lelies bezaaide veld. Boven het wapenschild zien wij een vuurslag, eveneens ontleend aan een munt van de Brabantse Hertog. Door deze overeenkomsten lijkt het waarschijnlijk dat de in 1468 ingestelde schepenbank een munt als voorbeeld voor de stempelsnijder heeft gebruikt. Genoemd zegel blijft

Wapen van Karel de Stoute.

met uitzondering van de Franse tijd - tot 1810 in gebruik. In 1811 wordt het cachet meegegeven aan de Eindhovense vrederechter en wordt nooit meer terug ontvangen. Naar aanleiding van de advertentie van de Hoge Raad van Adel en de herhaalde oproepen van de provinciale gouverneur reageert de burgemeester van Bergeijk op 23 maart

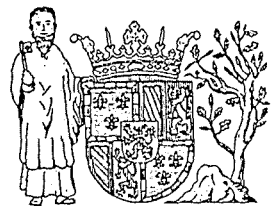

Wapen van Bergeijk, 1817-1958

1815 met de mededeling dat hij geen afdruk kan overleggen omdat het cachet sinds 1811 niet meer voorhanden is. Hij weet echter dat het oude wapen (lees: zegel) Sint Petrus met een sleutel in zijn hand vertoende alsmede een boom op een berg, 'hetwelk toepasselijk is op den naam der gemeente'. Waarschijnlijk heeft de Hoge Raad toch nog verzocht om een afdruk, reden waarom de burgemeester op 20 april 1815 een afdruk toezendt, 'het enige dat hij heeft kunnen vinden'. Het is echter een onduidelijk en nogal versleten exemplaar. Wel omschrijft hij het randschrift. De Hoge Raad bevestigt de gemeente Bergeijk op 16 juli 1817 in het bezit van het volgende wapen: 'zijnde gevierendeeld waarvan het eerste en vierde van lazuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee van goud. Het tweede van lazuur beladen met een klimmende leeuw van goud. Het schild gedekt met twee helmen van goud, getralied, geboord en gecierd van hetzelfde, gevoerd van keel. Ter rechterzijde vastgehouden door St. Petrus, ter linkerzijde door een eikenboom staan op een berg, alles van goud.'

Het originele wapendiploma is ca. 1900 bij een brand in het gemeentehuis verloren gegaan. Voor genoemde omschrijving hebben wij gebruik gemaakt van een afschrift uit 1838 dat onzes inziens exacter is dan het afschrift van P.N. Panken. Het gemeentebestuur hield het echter nog tot 1957 uit zonder diploma.

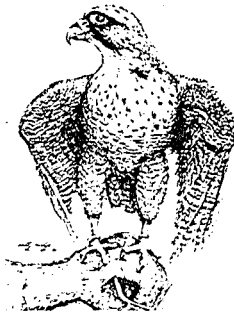
Toen werd de behoefte gevoeld aan een nieuw exemplaar en verzochten B en W aan de Hoge Raad van adel om een duplicaat van het diploma van 1817. In hun schrijven gaven zij echter tevens aan wat hun wensen ten aanzien van een nieuw wapen zouden zijn. Hierop volgt een briefwisseling, die bij schrijven van 8 augustus 1957 leidde tot een verzoek aan Hare Majesteit om wapenwijziging. Het gemeentebestuur verzocht tevens om de antieke hertogskroon op het schild te plaatsen. Dit laatste werd niet geaccepteerd. Bij KB van 25 maart 1958 (nr. 2) werd aan de gemeente Bergeijk het volgende wapen verleend: 'Gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel, II gedeeld: a geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel, b van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van zilver en keel, getongd en genageld van keel. III gedeeld: a geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel, b van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van zilver en keel, getongd en genageld van keel. Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladen en twee paalen en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en ter rechterzijde van het beeld van

Wapen van Bergeijk sinds 1958

de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud.' De wapentekening op het diploma geeft de eikeboom weer op een berg, waarvan in de omschrijving geen sprake is. Het geheel is op de tekening geplaatst op een ondergrond, die eveneens in de omschrijving ontbreekt. De gemeente Bergeijk voert een mooi wapen met een ruim 500-jarig geschiedenis. De band tussen Karel de Stoute, hertog van Bourgondië en Brabant en de gemeente Bergeijk blijft hierdoor levend. De afbeelding zou echter nog mooier worden als de eik wat forser van gestalte zou zijn en als zowel de berg, de eik en Sint Petrus in natuurlijke kleuren zouden worden weergegeven. J.Th.M. Meissen. Streekarchief Zuidoost-Brabant.

Een valk op de vuist (aflevering 7)

De winter van het jaar 1744 zette half januari pas goed door en duurde tot vier in februari. Zo'n betrekkelijk late winter kwam de mensen slecht uit. Voor een groot deel waren ze dan al door hun stookhout heen en ook de voorraad bruine bonen en erwten slonk zienderogen. Daar kwam nog bij dat de graanprijzen onrustbarend steeg, zodat een gezin zich hoogstens per week een brood van zestien ons kon veroorloven. En dat is niet veel, als je met acht man bent. Het kwam moeder Daems dan ook goed uit, dat ze Covert niet meer in de kost had. En het werd nog beter toen hij voortaan ook bij Graard Bekkers kon blijven slapen. Zo hadden de andere kinderen meer spullen zoals oude jassen en jutezakken, om zich 's nachts warmer in te stoppen, want dat was een heel probleem als het nachten achtereen meer dan vijftien graden voor. Sinds hij ook bij Graard Bekkers sliep, had Covert daar geen last van. Hij lag in een echt bed onder echte dekens en er liep bovendien een warme schouw door zijn kamer, want er werd bij Bekkers dag en nacht gestookt. Daar hadden ze een meid voor, die zowat elk uur opstond om

vers hout op het vuur te doen. Het was begin februari toen er op een nacht bij Graard Bekkers hevige deuren en ramen werd geboekt. Omdat er bovendien luid bij geschreeuwd werd, was het zonneklaar dat er iets erg aan de hand was. Graard schrok wakker en dacht meteen aan eigen haven en goed, toen hij het lawaai hoorde. Hij deed het slaapkamerraam open en stak zijn slaperige kop naar buiten. 'Wat is er aan de hand?' Er is brand bij Daems', schreeuwde iemand terug. 'De hele zaak staat in lichterlaaie. We komen Covert halen!' Toen Graard Bekkers bij Covert op de kamer kwam, had die zijn broek al aangetrokken. Hij had woerd voor woord verstaan wat er gezegd werd. Zijn hart klopte in zijn keel en in zijn haast wist hij geen raad met de knoopjes van zijn hemd. 'Rustig maar', zei Graard Bekkers, 'misschien valt het allemaal wel mee. Je moet niet meteen het ergste denken.' Voorlopig dacht Covert niets. Hij wilde zo vlug mogelijk naar Den Deelschurck om te zien wat er nog te redden was. Al een paar keer in zijn leven had hij de gevolgen gezien van een huibrand en die gedachte maakte hem nog ongeruster. Beneden in de kamer stonden Aaltje en haar moeder. Aaltje kwam naar hem toe en raakte zijn schouder aan. 'Ga maar vlug', zei ze. 'Ik hoop toch zo dat het meevalt.' Covert hoorde het maar half. Bij de open haard schoot hij in zijn schoenen en rende samen met Graard naar buiten. Ze hielden door de Kromstraat, richting Deelschurck. Voorbij de eerste bocht konden ze de vuurgloed al zien. 'Redde-lossen verloren', dacht Covert en hij liep de benen vanonder zijn lijf. (wordt vervolgd).

Frans Hoppenbrouwers

Van Zingen & Speule

Wanneer... wanneer?

'k draag in mijn hart een groot verdriet de pijn van onvoldaan verlangen eerst dacht ik toe ik zeg het maar niet want 'k voelde me wel wat bevangen maar ik droom ervan al twee drie jaar mijn hart is vol 'k kan 't niet meer zwijgen ik moet... en daarom zeg ik het maar wanneer zal ik een moustache gaan krijgen ik word nu toch al redelijk groot ik schrijf nu toch al schoon kan vloeiend lezen nooit zit ik nog op moeders schoot ik slaap alleen en heb geen vrezzen mijn vader heeft een vollen baard en ook mijn broer heeft al een knevel ik blijf daar lopen als onthaard vernederd met mijn bloten gevel de gunst is immer voor mijn broers 'k ben thuis nog altijd onze kleinen ik tel voor niks ik ben jaloers op onze kat en ons konijnen 'k wil worden wat ik worden kan 'k heb van alles reeds begrepen maar niemand telt voor een man heeft men geen haar op zijn lippen en noë dan en abraham en alle andere kunstenaars en helden ze droegen baarden als een vlam zie rubens eens en arteveldt en mozes had een reuzesnor bij mij blijft alles bloot en dor waar blijft dat toch... 'k kan zo niet blijven lopen

ik zag een brunen pater gaan met enen baard in lange klissen ik ben afgunstig blijven staan hij had te veel wat ik moest missen en elken morgen als ik ontwaak en zells nog voor ik begin te bidden dan tast ik naar mijn lippen en kin doch niets... opzij en niets... in 't midden 'k loop met een spiegel in mijn zak doch telkens valt mijn hoop in duigen 'k blijf even kaal en vlak als meisjes uit de kindertuigen ik heb mijn drinkgeld eens verteerd aan zo een fles die het haar doet groeien 'k heb heel de fles er aan gesmeerd 't is niets gekeerd ik blijf maar knoeien en dat is nu mijn groot verdriet de pijn die ik niet kan verzwijgen wie helpt mij toch... wie weet er iets om mij moustache te doen krijgen en toch geef ik den moed niet op 'k zal in mijn boeken gaan studeren eens vind ik 't middel... want ik hod kop om met papa te konkurere en vind ik het middel nogal vlug gelijk een licht door dikken nevel dan kom ik 't volgend jaar terug met 'n volle baard... en zo'n knevel

Dit gedicht uit het schrift van de familie De Vocht uit Arendonk deed dienst als voordracht tijdens feesten. Dat gaf de titel op het schrift ook aan: ontspanningsnummertjes.

Voor aanvulling, op- of aanmerkingen: Harrie Franken, Weebosch 133, Bergeijk, telefoon 04974-1485.

Wawwezeeje - wawwedeeje

Hadde pas wir 'n jong kètje, wa wáár dè toch 'n gevod.

Ons moeder zee dan nao 'n tédje: jong, strak haffelde 't nog kepot!

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

van de Stichting Brabants Heem

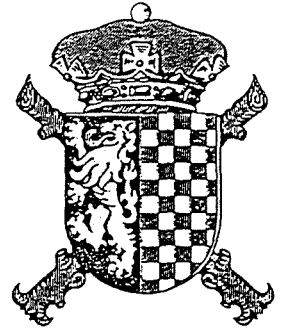
secretariaat:

Purmerstraat 14,

5628 HE Eindhoven,

040 - 387911.

telefoonnummer gewijzigd: 040.2382911.

College van Burgemeester en wethouders
Postbus 10.000
5570 GA Bergeyk

Uw kenmerk: BRJD2104.01
Ons kenmerk: Ehv/Ber/01
Datum: 25 april 1997
Onderwerp: advisering wapen en vlag

Geacht college,

In reactie op uw schrijven van 21 april 1997 het volgende.

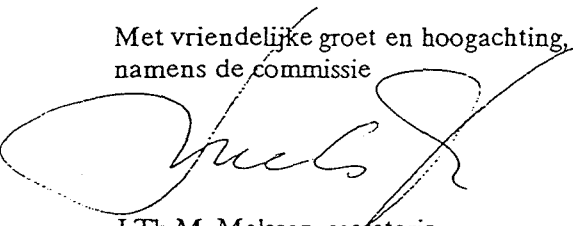
De commissie is bereid te adviseren over een wapen en vlag voor de nieuwe gemeente Bergeyk. Voordat daartoe kan worden overgegaan, dient de commissie te weten wat de officiële naam van de gemeente is of wordt (bij raadsbesluit vastgesteld?; zoja, wanneer).

Graag ontvangt de commissie fotokopieën van het raadsbesluit inzake de naam van de gemeente en van alle relevante stukken in de dossiers van Bergeyk, Luyksgestel en Riethoven inzake de wapens en vlaggen (correspondentie, adviezen, raadsvoorstellen, raadsbesluiten, tekeningen e.d.). Die informatie inzake Westerhoven is al in ons bezit.

Bij toezending van de gevraagde fotokopieën binnen veertien dagen en rekening houdend met de lopende adviezen zal een voorstel - naar verwachting - uiterlijk medio juni a.s. kunnen worden geleverd.

Uw reactie afwachtend.

Met vriendelijke groet en hoogachting,
namens de commissie

J.Th.M. Melssen, secretaris

Tel. 0497-551455
Fax. 0497-551499
BNG 28.50.74865
Postbank 1075075

GEMEENTE BERGEYK

(voorheen de gemeenten Bergeyk, Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven)

mlw 13.5.97 *

Aan de Noord-Brabantse Commissie voor
Wapen- en Vlaggenkunde,
t.a.v. de heer J.Th.M.Melssen,
Purmerstraat 14,
5628 HE Eindhoven.

uw kenmerk: uw brief van: ons kenmerk: datum:
Ehv/Ber/02   25-04-91   BRJD2104.01   15 mei 1997

behandeld door: J.C.W. van den Dungen.
doorkiesnummer: 0497-551434
onderwerp : Advies omtrent wapen en vlag.

Geachte heer Melssen.

In antwoord op Uw offerte in opgemelde brief over de advisering inzake het (nieuwe) gemeentewapen en vlag, verlenen wij U hierbij opdracht tot het uitbrengen van bedoeld advies.

Voor de kosten ontvangen wij te zijner tijd een nota.

De door u gevraagde stukken gaan hierbij. Met betrekking tot de gemeentenaam ontvangen wij van u -zo mogelijk- ook graag een vrijblijvend advies. Hierbij dient u rekening te houden met het feit, dat er weliswaar nog geen officieel besluit aan ten grondslag ligt, maar dat binnen de Raad zich een meerderheid aftekent voor handhaving van de gemeentenaam Bergeyk. Wij vragen U in dit geval wel even te kijken naar de juiste schrijfwijze hiervan.

Hoogachtend,

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN BERGEYK
Namens dezen,
hoofd afdeling Bestuursondersteuning,

J.J. Joosten

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

van de stichting Brabants Heem

secretariaat:
Purmerstraat 14
5628 HE Eindhoven
tel. 040 - 238 29 11

Legers

College van Burgemeester en wethouders
Postbus 10.000
5570 GA Bergeyk

uw kenmerk : BRJD2104.01
ons kenmerk : Ehv/Ber/02
datum : 15 juni 1997
onderwerp : advies naam, wapen en vlag

Geacht college,

In antwoord op uw verzoek van 15 mei 1997 doet de commissie u haar voorstellen ten behoeve van naam, wapen en vlag voor uw gemeente toekomen. Daarnaast heeft de commissie ook voorstellen uitgewerkt voor dorpswapens. Hierover en over onze criteria en de te volgen procedure hebben wij circulaire's ingesloten.

In het advies zijn schetstekeningen in kleuren van de voorgestelde wapens en vlaggen opgenomen. Uitdrukkelijk wordt erop gewezen, dat dit *schetsen* zijn en dat de definitieve vormgeving aan een professionele tekenaar moet worden overgelaten. Voor het aanwijzen van een deskundig tekenaar voor eventuele net-tekeningen van wapens en vlaggen kan de commissie u een voorstel doen; ook kunt u plaatselijk een tekenopdracht geven. Wel zou de commissie er prijs op stellen t.z.t. over een kleurenafdruk van terzake gemaakte tekeningen te beschikken.

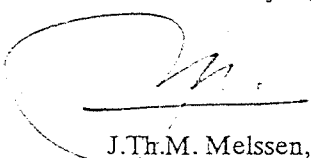
Wij verzoeken u tevens, ons op de hoogte te houden van het verdere verloop van de procedure rond wapen en vlag resp. wapens en vlaggen.

De kosten van bijgaand advies bedragen f 195,-, exclusief een exemplaar van de nieuwe gemeentevlag. Het bedrag kunt u overmaken op postbankrekening 23.22.857 t.n.v. J. Melssen te Eindhoven; de vlag kunt u t.z.t. aan bovenstaand adres toezenden.

Graag worden wij t.z.t. in het bezit gesteld van fotokopieën van alle relevante stukken rond de besluitvorming en van een kleurenfoto van het wapendiploma.

Steeds bereid een en ander nader toe te lichten.
Uw reactie afwachtend.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

J.Th.M. Melssen, secretaris

bijlagen:
* advies
* circulaire criteria
* circulaire procedure
* circulaire dorpswapens en -vlaggen

**ADVIES VOOR
NAAM, WAPEN EN VLAG
VOOR DE NIEUWE
GEMEENTE BERGEYK**

Conclusie en voorstel

Welk onderzoek men ook verricht, steeds zullen er argumenten zijn voor de verschillende varianten *Bergeyk*, *Bergeijk* en *Bergeik*.

Het meest zuiver is de vorm *Bergeik*, doch gezien het feit dat de beide andere versies een historie van meer dan zes eeuwen kennen, ware aan één van beide de voorkeur te geven.

De commissie is voorstander van de naam *Bergeyk*, niet alleen omdat de *y* hier immers als *i* is bedoeld en in combinatie met de *e* de klank *ei* vormt, maar ook omdat daarmee de schrijftraditie vanaf 1904 wordt voortgezet. Daarenboven zou de correcte uitspraak voor *Bergeijk* 'Berge - ijk' zijn en die naam zou als *Bergeëik* geschreven moeten worden. Die naamvorm is echter na de Middeleeuwen niet meer gebruikelijk geweest.

WAPEN EN VLAG

INLEIDING

De nieuwe gemeente *Bergeyk* werd per 1 januari 1997 gevormd door samenvoeging van de toenmalige gemeenten *Bergeyk*, *Luyksgestel*, *Riethoven* en *Westerhoven*.

De gebieden van de voormalige gemeenten *Bergeyk*, *Riethoven* en *Westerhoven* vielen samen met die van de voormalige Statendorpen, behalve *Luyksgestel*, alle gelegen in het Kwartier van *Kempeland*, *Meierij van 's-Hertogenbosch*.

Genoemde gemeenten werden bij Keizerlijk Decreet van 14 mei 1810 gevormd door afscheiding van *Bergeyk*, *Westerhoven*, *Riethoven*, *Borkel* en *Schaft* uit de schepenbank van *Bergeyk*.

De voormalige gemeente *Luyksgestel* viel voor het grootste gedeelte samen met dat van de voormalige heerlijkheid, die was gelegen in het Graafschap *Loon/Prinsbisdom Luik*. In 1808 werd het dorp geruimd met *Lommel* en bij *Brabant* gevoegd. Na het vertrek van de *Fransen* was de gemeente in de jaren 1814-1815 'regeringsloos' en kwam in 1815 provisioneel bij het gouvernement-generaal van *België*. Bij wet van 18 november 1818 werd *Luiksgestel* (*Staatsblad* 1818 no. 38) bij *Noord-Brabant* gevoegd, rechterlijk gebeurde dat eerst bij *K.B.* van 27 april 1824.

DE WAPENS

Wapens zoals wij die kennen zijn ontstaan in de Middeleeuwen, naar wordt verondersteld in het tweede kwart van de twaalfde eeuw, toen door het gebruik van gesloten wapenuitrustingen de herkenbaarheid van ridders op het slagveld werd belemmerd. Daarom plaatsten zij *kentekens* op hun wapenschilden, vanen en sjabracken. Al snel na het ontstaan van dergelijke wapens werden deze *erfelijk* en de symbolen *blijvend*. Ook wereldlijke en geestelijke instellingen, waaronder steden en dorpen, gingen in de loop der tijd eigen symbolen gebruiken, die veelal slechts van zegels aan oorkonden bekend zijn gebleven. De schildfiguren zijn in een aantal gevallen in later tijd op wapenschilden terecht gekomen.

In afbeeldingen van wapenschilden uit de Middeleeuwen zijn deze meestal voorgesteld met een helm, dekkleden en een helmteken. Zij behoorden doorgaans tot de uitrusting van de ridders uit die tijd. Nadien werden zij een traditionele versiering. Sinds de 15de eeuw werden op de schilden soms kronen geplaatst die sedertdien steeds meer onderlinge verschillen gingen vertonen en vaak de rang weergaven van degenen, wiens wapen werd voorgesteld, zogenaamde rangkronen. De wapens van de vroegere (hoofd)steden werden vaak gedekt door de rangkroon van de gene, die daar het oppergezag had (bijvoorbeeld hertog, graaf, markies, baron). In later tijd kwam dit gebruik soms ook voor bij wapens van dorpen-heerlijkheden. De kronen gingen over op de gemeentebesturen die als opvolger van die steden en dorpen kunnen gelden. Vanaf het begin van de 20ste eeuw werd het steeds meer gebruikelijk om ook aan andere gemeentewapens een kroon toe te voegen. In ons land is dat een kroon van drie bladeren en twee parels, reden waarom de term 'gemeentekroon' ingeburgerd raakte. Deze kroon kan worden gezien als teken van

NAAM, WAPEN EN VLAG VOOR DE NIEUWE GEMEENTE BERGEYK

NAAM

In zijn schrijven van 15 mei 1997 verzocht het college van Burgemeester en wethouders de Noordbrabantse Commissie te kijken naar de juiste schrijfwijze van de gemeentenaam *Bergeyk*.

Historie

De aanvankelijk benaming voor Bergeyk is *Eik* (1137-1259, maar ook 1331-1419 en later), daarna verschijnen de naamvormen *Eikelberge* (1234-1408) en *Eikerberge* (1293-1326) en de tussenvorm *Eikelreberge* (1297) in de verschillende oorkonden. Al deze vormen kennen verschillende schrijfwijzen, waarbij de 'i' van 'ei' door een *y* of een *ij* werd vervangen, de 'k' door *ck* en de 'g' door *gh*. Het hing er gewoon vanaf welke klerk/secretaris de uitgesproken naam neerschreef. Eenmaal neergeschreven konden bepaalde vormen eindeloos worden nageschreven, zelfs langer dan het moment waarop de desbetreffende naamvorm al lang was verdwenen. Dat blijkt onder meer uit het volgende. De naamvorm *Berghe Eyke* komt voor het eerst in 1361 voor. Toch blijven daarna de oude hiervoor genoemde vormen 'Eik' en 'Eikelberge' nog voorkomen, zelfs tot in de 15de eeuw, vermoedelijk dus door overschrijving van oude akten. Het voorkomen van de vorm 'Bergeyk' in 1361 betekent dat die vorm op dat moment al algemeen moet zijn geweest, anders zou die nooit in een akte als plaatsnaam zijn geaccepteerd.

Bij de instelling van de gemeenten door Napoleon op 14 mei 1810 (Bulletin des Lois no. 288) werd de schrijfwijze **Bergeyk** gebruikt.

De registers van de Burgerlijke Stand van de gemeente zijn een goede graadmeter voor de spelling van de naam: tot ca. 1850 werd alles geschreven: de ambtenaar van de burgerlijke stand gebruikte de vormen *Bergeijk* (1811-1815, 1820-1841) en *Bergeyk* (1815-1819) of zelfs *Bergeik* (1820); met ingang van 1842 werden de namen *Bergeyk* en *Bergeijk* naast elkaar gebruikt. Vanaf 1852 was het formulier voor de akten gedrukt. In de jaren 1853-1903 zien we dan *Bergeijk*, met ingang van 1904 *Bergeyk*. De geschreven vormen in de akten waren echter nog steeds wisselend *Bergeijk* of *Bergeyk*, in een aantal gevallen zelfs *Berg Eyk*! Vanaf 1904 werd ook de geschreven vorm consequent *Bergeyk*.

Genoemde registers geven vanuit de controlerende instantie eenzelfde warrig beeld te zien: *Bergeyk* (1811-1814, 1819-1820, 1840-1851), *Bergeik* (1815-1816, 1819, 1821-1839) of *Bergeijk* (1818). Met ingang van 1852 was het formulier ook hier veelal gedrukt en zien we *Bergeijk* (1852-1863, 1875, 1888, 1900-1902) of *Bergeyk* (1864-1874, 1877-1887, 1889-1899, 1904-).

De gemeente zelf gebruikte in de 19de en 20ste eeuw stempels met de schrijfwijzen *Bergeyk* (bijvoorbeeld 1837-1854) en *Bergeijk* (bijvoorbeeld 1930). Voor zover bekend werd op het gedrukte briefpapier steeds de schrijfwijze *Bergeyk* gebruikt.

In 1949 moet om niet bekende redenen de spelling van de gemeentenaam aan de orde zijn geweest. Dit blijkt uit een schrijven van het gemeentebestuur van 8 augustus 1949 via Gedeputeerde Staten aan de Minister van Binnenlandse Zaken. Daarin werd meegedeeld dat het gemeentebestuur prijs stelt op *handhaving* van de gemeentenaam *Bergeyk*.

In 1958 speelde de weergave van de naam opnieuw omdat het nieuwe wapendiploma de naam *Bergeijk* gaf. Het gemeentebestuur verwees toen terecht niet alleen naar de correcte schrijfwijze op het briefpapier van de gemeente maar ook naar genoemd schrijven uit 1949.

De wet waarbij de nieuwe huidige gemeente ontstond, geeft de schrijfwijze **Bergeyk** (Staatsblad 1996 nr. 449).

Vergelijkbare ontwikkelingen zijn te vinden in Riethoven, waar de oude vormen Rijthoven en meer correct Rythoven waren, en in Luyksgestel, dat voor wat het hier behandelde onderwerp ook als Luijksgestel en Luiksgestel werd geschreven. In beide gevallen was de 'ij' dus als 'y' te lezen, wat de uitspraak 'i(e)' moest opleveren.

gemeentelijke autonomie en onderscheidt gemeenten van o.m. verenigingen en instellingen.

De symboliek op *wapens* moest vanwege de herkenbaarheid zo *eenvoudig* mogelijk zijn, die op *zegels* zo *ingewikkeld* mogelijk. Laatstgenoemde waren immers bedoeld om de authenticiteit van stukken te waarmerken c.q. de inhoud daarvan te bekrachtigen, reden waarom het namaken of vervalsen zo moeilijk mogelijk moest worden gemaakt.

Genoemde zegels bleven tot 1795 in gebruik. Bij verlies of diefstal werd een zegel vervangen, waarbij in het algemeen de bekende oudere voorstelling opnieuw werd gesneden, soms met toevoeging van een jaartal.

In de jaren 1795-1803 en 1806-1813 waren de kentekens van de Bataafse republiek, het koninkrijk Holland en het Franse keizerrijk op de zegels geplaatst. Daarbij werd (in het algemeen) qua voorstelling geen onderscheid meer gemaakt tussen de dorpen onderling; men huldigde immers het beginsel 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Tussen 1803 en 1806 en ná 1813 waren de stempels uit de jaren vóór 1795 weer in gebruik. Luyksgestel behoorde van 1794 tot 1808 en van 1810 tot 1814 tot Frankrijk en van 1808 tot 1810 bij het Koninkrijk Holland. Voorbeelden van stempels uit die perioden zijn hier niet teruggevonden.

Bij keizerlijk decreten van 14 mei en 8 november 1810 werd een groot aantal dorpen, dat tot streekschepenbanken had behoord, daarvan afgescheiden. Zij werden veelal zelfstandige gemeenten. Die plaatsen, waarvan in het verleden het gebied van de schepenbank identiek was aan het dorp, konden ook na 1810 zelfstandige gemeenten blijven. Deze situatie bleef na het vertrek van de Fransen provisioneel voortbestaan; per 1 januari 1821 definitief. De ingewikkelde situatie voor Luyksgestel is hiervoor al meegedeeld.

Medio 1814 stelde Willem I de Hoge Raad van Adel in, wiens taak betreffende adelszaken op het einde van dat jaar werd uitgebreid met de administratie/registratie van bestaande wapens van openbare lichamen, waaronder gemeenten, alsmede het maken van voorstellen voor te verlenen wapens, o.m. aan gemeenten. In de jaren 1817-1819 werden bijna alle wapens in onze provincie bevestigd door de Hoge Raad van Adel c.q. verleend door de koning. Veelal houden de gemeenten als datum die van het toen verstrekte diploma aan. Bij bevestiging is dat juist, bij verlening niet. Het ligt voor de hand dat er in 1817-1819 fouten werden gemaakt. Voor een deel zijn die toe te schrijven aan de Hoge Raad van Adel, die in korte tijd zoveel wapens moest behandelen. De belangrijkste oorzaak van deze fouten is echter gelegen in de gebrekkige kennis van de toenmalige burgemeesters, die bovendien niet begrepen wat de bedoeling van de wapenregistratie was. Zegel en wapen waren voor die overheidsdienaren hetzelfde omdat zij slechts het gebruik van zegels (waarvan sommige met wapens daarop) kenden. Zij stelden daarom de complete inhoud van het zegelbeeld als wapen voor, soms met de tekstrand die men verlangde. Ook verzuimden de burgervaders op grote schaal de wapenkleuren op te geven, als zij die al kenden. Algemeen wordt aangenomen dat om die reden koning Willem I zou hebben bepaald dat alle wapens, waarvan de kleuren niet bekend waren, de kleuren van het Rijkswapen zouden krijgen, i.c. azuur (blauw) en goud. Het is evenwel niet gelukt te achterhalen waar deze veronderstelling zijn oorsprong vindt.

Bij opheffing van een gemeente vervallen haar *insignia*, waaronder wapen en vlag. Slechts in die gevallen waarin de nieuwe gemeenteraad de naam van een oude gemeente binnen haar grondgebied wenst te handhaven, kan hij besluiten het wapen en de vlag van die gelijknamige voormalige gemeente te behouden. Er is dan geen koninklijk besluit nodig. Gemeenten met een nieuwe naam dienen voor het gemeentewapen steeds na het raadsbesluit een verzoek aan Hare Majesteit te richten tot verlening van een wapen, hetgeen geschiedt bij koninklijk besluit. De gemeente ontvangt vervolgens enige tijd daarna een door de Hoge Raad van Adel afgegeven wapendiploma.

Sinds 1817-1818 zijn in het gebied van de tegenwoordige gemeente de wapens van Bergeyk (1958) en Westerhoven (1986) verbeterd, terwijl Luyksgestel eerst in 1920 een gemeentewapen kreeg.

De dorpswapens

De gemeentewapens hebben door de samenvoeging van de toenmalige gemeenten per 1 januari 1997 hun officiële status verloren. Een van de doelstellingen van de in 1987 officieel van

start gegane *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde* is de instelling van dorpswapens (en -vlaggen), zoals in de provincie Friesland toen reeds langere tijd gebruikelijk was. Er zouden door de herindeling immers veel wapens verdwijnen, daarmee een stuk van ons culturele erfgoed vernietigend. Om die reden pleitte de commissie in haar in de jaren 1992-1996 gepubliceerde rapporten voor de invoering van dorpswapens. Daarbij wordt uitgegaan van de wapens van de voormalige gemeenten in het gebied en die van hun voorgangers. Het nieuwe gemeentebestuur kan dan bij raadsbesluit wapens instellen voor de binnen de gemeente gelegen dorpskernen, eventueel ook voor die welke geen voormalige gemeenten zijn. Een aantal gemeenten in onze provincie heeft al van die gelegenheid gebruik gemaakt om ook voor de overige kernen wapens (en vlaggen) te laten ontwerpen en in te stellen. Door het instellen van dorpswapens wordt aan het eigen karakter en het verleden van de onderdelen van de gemeente recht gedaan.

BERGEYK

Oorspronkelijk werd de heerlijkheid gedeeld tussen de hertogen van Brabant en vermoedelijk de bisschoppen van Luik, later de Luikse Sint-Jacobsabdij. De heerlijkheid kwam uiteindelijk geheel in handen van de hertogen. In 1468 zou de Brabantse hertog Karel 'de Stoute' Bergeyk tot vrijheid hebben verheven. Bergeyk werd, met Westerhoven, Riethoven en Borkel en Schaft, in 1626 in pand gegeven aan een lid van de familie Van Broekhoven (wapen: *in azuur drie molenijzers van goud*), waardoor het een hoge heerlijkheid werd. De lossing door de Staten-Generaal in 1658 werd niet erkend door de Spaanse koning, die Bergeyk in 1665 tot baronie en vervolgens in 1677 tot graafschap verhief. Doordat de daaraan verbonden heerlijke rechten - Bergeyk behoorde immers sedert 1648 niet meer tot het gebied van de Spaanse koning - niet effectief konden worden uitgeoefend, zouden de verheffingen 'een nader te bepalen heerlijkheid' betreffen. Toch werd de titel 'baronie' ook in Bergeyk zelf gebezigd.

De Sint-Jacobsabdij had ter plaatse een laatbank, mogelijk al in 1326, doch waarvan schepenen pas worden genoemd in de jaren 1417-1444.

Bergeyk ressorteerde oorspronkelijk onder de hertogelijke schepenbank van Eersel. In 1468 werd Bergeyk daarvan afgescheiden, samen met Westerhoven, Riethoven, Borkel en Schaft en Dommelen, die voortaan deel gingen uitmaken van de schepenbank van Bergeyk. Dommelen werd daarvan in 1561 weer afgesplitst.

Van de hertogelijke bank is het gebruik van een zegel bekend vanaf 1476, afdrucken vanaf 1488. Dat zegel vertoont het wapenschild met het wapen van Karel de Stoute, hertog van Bourgondië en Brabant (1467-1477), die Bergeyk in 1468 afsplitste van Eersel en van vrijheidsrechten voorzag. Dat wapenschild hangt aan een *eikenboom*, die heraldisch links van het schild staat. Heraldisch rechts staat Sint-Peter, de parochiepatroon, voorzien van een nimbus, met een sleutel in de rechterhand en met zijn linkerhand het schild vasthoudend. Het geheel staat op een *berg* met een drietal toppen. Boven het wapenschild is een vuurslag geplaatst, symbool van het Bourgondische Huis.

De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat het 'wapen' (lees: zegelstempel) in 1811 door de vrederechter was meegenomen. Hij verzocht om een wapen met Sint-Peter met de sleutel in de hand en voor zich een eikenboom op een berg, 'hetwelk toepasselijk is op de naam van de gemeente'. Kon een en ander niet zonder zegelafdruk, dan zou het gemeentebestuur genoegen nemen met een zodanig wapen, dat als dienstig geoordeeld zou worden. Een maand later zond de burgemeester alsnog zijn 'eenigste afdruk' in. Het bij diploma van 16 juli 1817 bevestigde wapen werd - volgens een afschrift uit 1838 - omschreven als volgt: *'[Zijnde] een schild gevierendeeld waarvan het eerste [en vierde] van lazuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee en een. het tweede en derde partie, het eerste van lazuur, beladen met eene bande van goud, het tweede van lazuur, beladen met een klimmenden leeuw van goud, voor surtout van lazuur beladen met een klimmenden leeuw van goud. het schild gedekt met twee helmen van goud, getralied, geboord en gecierd van hetzelfde, gevoerd van keel, en ter regterzijde vastgehouden door St Petrus, en ter linker door een eikeboom, staande op een berg, alles van goud.'* Een nogal verminkte vorm van het Bourgondische wapen, waaraan een niet al te beste zegelafdruk enerzijds en de gebrekkige kennis van de heraldiek bij de Hoge Raad van Adel anderzijds ten grondslag zullen hebben gelegen. Op het wapen werden - zoals overal elders - de

Rijkskleuren toegepast. De vuurslag boven het schild werd duidelijk niet meer herkend en 'vertaald' in een tweetal pothelmen.

Het diploma uit 1817 moet omstreeks 1900 bij een brand in het gemeentehuis verloren zijn gegaan. Eerst in 1957 verzochten burgemeester en wethouders de Hoge Raad van Adel om een duplicaat, doch gaven daarbij aan het wapen te dekken met een antieke hertogskroon en Sint-Peter te voorzien van twee sleutels en een tiara. De daarop volgende correspondentie leidde uiteindelijk tot het Koninklijk Besluit van 25 maart 1958 nr. 2, waarbij het volgende wapen werd verleend: *'Gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel; II gedeeld: a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; III gedeeld: a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van zilver beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel. Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud.'* (diploma 29 april 1958). Het wapenensemble is op het diploma op een groene arabesk geplaatst. In feite had dus kleurherstel plaats, de helmen verdwenen en daarvoor in de plaats kwam de gebruikelijke gemeentekroon.

De commissie stelde in haar rapport van september 1996 er de voorkeur aan te geven bij wijziging van het wapen schildhouder en eik in natuurlijke kleuren uit te voeren.

LUYKSGESTEL

In het midden van de 16de eeuw kwam de naam 'Luiks'-Gestel in zwang, daarvoor spraken men van Gestel, Gestel bij Bergeyk, Gestel bij Lommel, enz..

Het dorp lag in de Middeleeuwen in het 'dominium Eyke'. Eenderde van de heerlijkheid was - tenminste vanaf het midden van de 14de eeuw - een leen van het graafschap Loon. In 1757 kwam dat deel in handen van de gemeente van Luyksgestel. De parochie van Sint-Maarten was een afsplitsing van de Sint-Peterparochie van Bergeyk.

Van een gericht is sprake in 1487, van een (schepen)bank in 1495. Naast de schepenbank was nog in de 18de eeuw een laathof met meier actief.

Afdrukken van een schependomszegel zijn bekend uit de jaren 1720-1773. Dit schependomszegel kan gezien de naam 'LUYX.GESTEL' in het randschrift niet van vóór het midden van de 16de eeuw dateren. Het vertoont een wapenschild, gedwarsbalkt van zeven stukken. Dit wapen kwam algemeen op de schependomszegels in het graafschap Loon voor, waarbij het aantal dwarsbalken varieerde, thans algemeen tien stuks, goud, rood, enz.. Het betreft hier het wapen van de graven van c.q. het graafschap Loon.

Op aanschrijvingen van de gouverneur van de provincie Antwerpen van 3 april en 7 mei 1816 beraadslaagden 'le maire et conseil municipal de la commune de Luycksgestel' op 12 juni daarop volgend over een gemeentewapen. Het gemeentebestuur nam in overweging dat, gezien het niet meer actuele randschrift 'het oude wapen' (lees: zegelstempel) niet meer kon worden gebruikt. Burgemeester en raad besloten dan ook dat er een 'wapen' (zij bedoelden: zegelstempel) moest worden gemaakt met vermelding van de provincie- en de gemeentenaam. In het midden moest een haan worden geplaatst, 'qui est l'embleme de la vigilance' (het embleem van de waakzaamheid). Deze moest voor zich een wapenschild houden dat kan worden omschreven als: gedeeld; I twee paalsgewijs geplaatste vliegen ('deux petits mouches'); II 'gevuld van boven naar beneden' ('comblé de haut en bas'). De bijgevoegde afbeelding laat een verticaal gelijnd schilddeel zien, wat als de heraldische kleur keel (rood) kan worden gezien. De bedoeling voor deze schildheft is echter niet duidelijk. Van het wapen zou pas gebruikt worden gemaakt nadat dit door de gouverneur was goedgekeurd. De gouverneur zond dit afschrift van het vergaderverslag met tekening door aan de Hoge Raad van Adel. Onduidelijk is waarom hierop geen actie werd ondernomen doch vermoedelijk hangt dit samen met de wisseling van dit dorp van de ene naar de andere provincie. De toevoeging van het dorp aan Noord-Brabant kwam echter wel in de vergadering van de Hoge Raad van Adel van 25 november 1818 aan de orde, doch dat werd voor kennisgeving aangenomen.

Een schrijven van de burgemeester uit 1839 geeft een overzicht van wat hij toen over het gebruik

van het 'wapen' (ook hier wordt weer zegelstempel bedoeld) nog kon achterhalen. Volgens hem werd in de tijd dat de gemeente nog onder het Bisdom Luik ressorteerde (*dus tot 1795*) een wapen met de afbeelding van Sint-Maarten gevoerd, waarvan hij de kleuren evenwel niet kende. Hij wist verder dat ten tijde van het Departement van de Nedermaas dat 'wapen' was vervallen (*1805-1807, men gebruikte toen een stempel met tekst*) en onder Lodewijk Napoleon de gemeente weer een wapen kreeg (*vermoedelijk, zoals op meer plaatsen, het koninklijk wapen*). Na onderbrenging bij de provincie Antwerpen voerde het dorp een schild (lees: zegelstempel) waarop geen wapen stond, maar alleen de tekst 'Commune de Luiksgestel, Province d'Anvers'. Daarna kwam het dorp weer onder Noord-Brabant en had 'de bestaande regering' het bijgevoegde wapen (lees: zegelstempel) laten graveren. Tot zover genoemd schrijven.

Het dorpsbestuur heeft volgens het bovenstaande dus kort na 1818 een zegelstempel laten snijden met daarin een ruiter met hoed en wapperende mantel op een springend paard op een grasgrond: de plaatselijke voorstelling van Sint-Maarten. Een bijna identiek stempel was in 1920 nog in gebruik. In 1919 gebruikte het gemeentebestuur op haar briefpapier een exactere voorstelling van Sint-Maarten te paard, die een stuk van zijn mantel afhakt voor een bedelaar.

In 1919 verzocht de burgemeester aanvankelijk om een wapen met Sint-Maarten, patroon der kerk, én het wapen van de familie Meijlink. J.A.M.M. Meijlink was burgemeester van Luyksgestel van 1919 tot 1925. De Hoge Raad van Adel vond een nieuw wapen met Sint-Maarten in Noord-Brabant niet wenselijk en gaf de voorkeur aan een wapen, dat zou verwijzen naar de naam van de gemeente. Men voelde het meest voor het tweede deel van de naam, dat toen (1919) werd verklaard als 'lo op den geest' i.c. bosch op hoge zandgrond. Heraldisch vertaald werd dat 'drie bomen op een zandgrond'. Een relatie met Luik, bijvoorbeeld middels een vrijkwartier, werd toch niet zo wenselijk geacht. Vertrouwelijk informeerde de Minister van Justitie ernaar, hoe men in Luyksgestel over dit voorstel dacht.

De gemeenteraad verenigde zich met het advies van de Hoge Raad van Adel. Bij Koninklijk Besluit van 3 juli 1920 nr. 70 werd de gemeente het volgende wapen verleend: *'In zilver drie boomen van sinopel op eenen geestgrond van natuurlijke kleur; het schild gedekt met eene gouden kroon van drie bladeren en twee parelpunten.'* (diploma Minister van Justitie, 16 augustus 1920).

De commissie stelde in haar rapport van september 1996 dat door de vondst van het schependomszegel het wapen uit 1920 zou kunnen worden aangepast, bijvoorbeeld een gedeeld wapenschild, zoals in de Belgische provincie Limburg (voormalig graafschap Loon) vaak voorkomt, met heraldisch rechts het wapen van (het graafschap) Loon en heraldisch links de eigen symboliek van Luyksgestel, bijvoorbeeld een van de bomen op een grond.

De nieuwe omschrijving had dan kunnen zijn: *gedeeled; I gedwarsbalkt van tien stukken, goud en keel; II in zilver een boom staande op een grond, alles van sinopel.*

RIETHOVEN

Oorspronkelijk was Riethoven een hertogdorp. Tussen 1626 en 1658 behoorde het dorp tot de heerlijkheid Bergeyk. Daarna was het een statendorp (zie onder Bergeyk). De parochie van Sint-Wilbert was een afsplitsing van de Sint-Peterparochie van Bergeyk.

Het dorp behoorde oorspronkelijk tot de schepenbank van Eersel, vanaf 1468 tot die van Bergeyk.

Niet onmogelijk is dat Martinus Bouwens (1511-1583), om zijn geboorteplaats ook *Rythovius* genoemd, eerste bisschop van Ieper, de dorpsymbolen en -kleuren in zijn wapen opnam: *in blauw drie rietstengels van zilver.*

De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat zijn dorp voordien met die van Bergeyk, Westerhoven, Borkel en Schaft één schepenbank uitmaakte en dat zij gezamenlijk een wapen voerden (lees: zegelstempel gebruikten). Daarom stelde hij voor de gemeentepatroon Sint-Wilbert in bisschoppelijk gewaad als wapen te mogen gaan voeren.

Bij Koninklijk Besluit van 31 augustus 1818 nr. 74 werd aan de gemeente als wapen verleend: *'Zijnde een schild van lazuur beladen met het beeld van St. Willebrordus van goud.'*

Het wapen vertoonde het heiligenbeeld met de kromstaf in zijn linkerhand en een kerkgebouw in zijn rechterhand omhooghoudend. In de eerste helft van de 20ste eeuw gebruikte het gemeentebestuur een stempel waarop de beeltenis van de dorpsheilige tegen een gemetselde muur als achtergrond is geplaatst.

Op 26 september 1945 werd door de voorzitter van de Hoge Raad van Adel een nieuw diploma aan de gemeente verstrekt, het oude van 14 oktober 1818 was toen blijkbaar zoek, met de tekst: *'van lazuur beladen met het beeld van St. Willebrordus van goud.'* De tekening week hier iets af van het origineel. Als oorspronkelijke datum werd op dit nieuwe diploma 16 juli 1818 gegeven en er werd foutief gesproken van 'bevestiging'.

Heiligenbeelden horen niet in een wapen thuis. In haar rapport van september 1996 stelde de commissie dat een nieuw wapen had kunnen worden vastgesteld, waarin een combinatie van symbolen, die kenmerkend waren voor het dorp, hadden kunnen worden opgenomen: lokale symboliek en streeksymboliek: de drielingbalken met lelie uit het zegel van de schepenbank van Eersel (vgl. Westerhoven) en de rietstengels uit het wapen Rythovius. De nieuwe omschrijving had dan kunnen luiden: *gedeeld; in sabel drie drielingbalken van goud en in een schildhoofd van zilver een lelie van keel; II in azuur drie rietstengels van zilver.*

WESTERHOVEN

Oorspronkelijk was ook Westerhoven een hertogdorp, waar evenals in Bergeyk de grondheerlijkheid werd gedeeld met de Sint-Jacobsabdij te Luik. Tussen 1626 en 1658 behoorde het dorp tot de pandheerlijkheid Bergeyk. Daarna was het een statendorp. De parochie van Sint-Vaas was een afsplitsing van de Sint-Peterparochie van Bergeyk.

Het dorp behoorde oorspronkelijk tot de schepenbank van Eersel, vanaf 1468 tot die van Bergeyk.

De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat zijn dorp voorheen geen afzonderlijk wapen had maar in voorkomende gevallen dat van Bergeyk, waartoe Westerhoven behoorde, gebruikte. Mocht het nodig zijn dat zijn gemeente een eigen wapen zou moeten voeren dan wist hij niets anders te bedenken dan de beeltenis van Sint-Vaas, de patroon van de gemeente.

Bij Koninklijk Besluit van 31 augustus 1818 nr. 74 werd als wapen verleend: *'Zijnde een schild van lazuur, beladen met het beeld van St. Servaas van goud.'* Ook hier werden de Rijkskleuren toegepast.

Op 19de-eeuwse stempels draagt de bisschop soms een hoge hoed. In 1952 was het diploma van 14 oktober 1818 blijkbaar zoek of in zo'n slechte staat, dat om een nieuw diploma werd verzocht. Dat werd op 25 februari 1952 gegeven. De tekst was bijna gelijk aan die van 1818: *'Zijnde van lazuur, beladen met het beeld van St. Servaas van goud'*. De afbeelding week nogal af, de tekening was veel gedetailleerder dan op het diploma uit 1818.

In 1988 deed het streekarchief op verzoek van het gemeentebestuur een onderzoek naar het gemeentewapen. Op basis van de verstrekte gegevens volgde een wapen bij Koninklijk Besluit van 30 augustus 1989 nr. 89.017377: *'Gedeeld; I in sabel drie drielingbalken van goud en in een schildhoofd van zilver een lelie van keel; II in azuur twee schuingekruiste knotsen, vergezeld boven en aan beide zijden van een St. Jacobsschelp, alles van goud. Het schild ter linkerzijde gehouden door de Heilige Servaas, bisschop van Tongeren-Maastricht, van natuurlijke kleur, met een mijter van zilver. geboord en gevoerd van keel, gekleed in een albe van zilver, een overtuniek van goud, geboord van keel, een antieke kazuifel van keel, geboord en gevoerd van goud, geschoeid van keel en houdende in de linkerhand een kromstaf van goud en een sleutel van zilver.'*

De drielingbalken en de lelie herinnerden aan het schependomszegel voor de jurisdictie van de schepenbank van Eersel, het zegel met de lilies, en vertegenwoordigen daarmee de hertogelijke helft van het dorp. Ook gaf die helft van het wapen de ligging in het Kwartier van Kempenland aan. Heraldisch links was het wapen van de Sint-Jacobsabdij te Luik, de andere heer ter plaatse, opgenomen. Het geheel werd vastgehouden door de parochie- en gemeentepatroon Sint-Vaas, die was getekend naar een Zuidduits miniatuur uit het begin van de dertiende eeuw. De sleutel in zijn hand was die, die in de Maastrichtse schatkamer bewaard wordt.

De commissie stelde in haar rapport van september 1996 dat dit wapen geen verandering behoefde.

DE VLAGGEN

Het ontstaan van vlaggen blijkt veel vroeger te liggen dan dat van wapens. Naast de eigen ontwikkeling van vlaggen op zee, zien we een afwijkende ontwikkeling op het land. De banieren waren - evenals de wapens - bedoeld om de herkenbaarheid van legeronderdelen te vergroten. Elk legeronderdeel stond onder leiding van een banierheer, later baanderheer of baron geheten, omdat deze een eigen vaan of banier voerde. Na het in gebruik raken van wapens (tweede kwart twaalfde eeuw) ging men voor deze banieren de kleuren van de wapenschilden gebruiken, waarop wapenfiguren konden worden afgebeeld. In onze provincie kennen we wapenbanieren van de heren van Bergen op Zoom, Boxtel, Breda, Cranendonk, Cuijk, Heusden, Megen en Ravenstein, maar ook de heren van Sint-Michielsgestel (Van Horne-Perwijs) en Helmond (Van Berlaer) gebruikten dergelijke dundoeken.

Naast vorsten en lagere heren gingen in de dertiende eeuw en later ook steden een banier of vlag voeren. De oudst bekende zijn die van vroegere havensteden, die meestal belangrijke handelssteden waren. Deze steden voerden eigen kleuren en tekens. De banier van de heren van Gistelle op het stadszegel van Axel (1244/5) of de Cuijkse banier op het begin 14de-eeuwse zegel van de stad Grave waren niet alleen bedoeld als herkenningstekens, maar eveneens om aan te geven dat deze steden onder de bescherming van die heren stonden.

Toen dit type vlag in de loop van de 15de eeuw minder ging aanspreken en ontwikkelingen op militair terrein nieuwe eisen stelden, kwam het in de mode om op legervaandels, gebouwen enz. deviezen of emblemen te plaatsen, als teken van heerschappij, eigendom e.d. Het meest bekende voorbeeld hiervan is wel het Bourgondische (takken)kruis, in onze contreien oorspronkelijk het symbool van het gelijknamige hertogelijke huis. Het symbool bleef ook na het uitsterven van het geslacht in 1482 voortbestaan, zelfs tot in de 18de eeuw (denk aan de gildevaandels). Dit takkenkruis werd tevens het algemene kenteken voor schepen uit de gebieden van het Bourgondische Huis, i.c. de Nederlanden, Spanje, enz. Een stad als Breda kende in de Middeleeuwen een eigen legervandael: rood met daarop de drie witte schuinkruisjes. Tijdens de opstand (1568-1648) werden daaraan drie banen in de kleuren van de Prins van Oranje toegevoegd. In die tijd kwam tegenover vaandels en vlaggen met het takkenkruis genoemde Prinselijke driekleur te staan. Deze werd al snel een algemeen teken van de opstand, niet alleen op legervaandels maar ook op scheepsvlaggen. Vanaf ca. 1630 werd oranje steeds meer door rood vervangen. Vanaf 1796 is het rood, wit en blauw als nationale driekleur aan te merken. Eerst vanaf ca. 1780 werd het gebruik van nationale vlaggen meer en meer algemeen.

Min of meer historische stadsvlaggen komen in Noord-Brabant voor te Bergen op Zoom, Breda, Eindhoven, Grave, 's-Hertogenbosch en Ravenstein. Uitgezonderd Grave, dat in feite de Cuijkse banier gebruikt(e), betreft het hier op een enkele uitzondering na steeds banenvlaggen met het volledige stadswapen.

Bij de viering van het 750-jarige bestaan van de stad 's-Hertogenbosch in 1935 wist de toenmalige Rijksarchivaris in de provincie, mr J.P.W.A. Smit onder meer te bereiken dat banieren van alle gemeenten in de provincie werden gemaakt en gebruikt. Het basisprincipe van elke banier was gelijk: een vierkante Brabantse blokkenvlag (vier bij vier blokken) met in de broektop (= vierkant bovenzijde vlag aan stokzijde) de voorstelling van het gemeentewapen, naar de tekenwijze van Smit. Na genoemde viering werden deze banieren bij schrijven van 9 september 1935 aan de respectievelijke gemeentebesturen aangeboden. Vele daarvan hebben deze lange tijd als 'gemeentevlag' gebruikt, sommige zelfs bij raadsbesluit.

Alhoewel Eindhoven al in 1927 een gemeentevlag instelde, duurde het voor de rest van de provincie nog tot na de Tweede Wereldoorlog voordat het gebruik van provincie- en gemeentevlaggen meer algemeen werd. De eerste gemeenten in deze provincie, die een vlag instelden waren toen Nieuw-Ginneken (1949) en Geertruidenberg (1952). De gemeentevlaggen in onze provincie werden in die tijd veelal ontworpen door de Hoge Raad van Adel. Aanvankelijk paste dit college in zijn vlagontwerpen alleen maar banen toe, omdat het de vlaggen van de Hollandse steden uit het verleden (die in hoofdzaak uit drie of meer banen bestonden) als voorbeeld nam. Daarnaast was er in genoemde Raad een nauwelijks onderdrukte tegenzin ten opzichte van gemeente-, ja zelfs van provincievlaggen. Bij toename van het aantal vlaggen moest men wel naar andere mogelijkheden zoeken (het aantal kleuren en banencombinaties is immers beperkt). Die werd gevonden in een relatie met de wapentekens, een relatie die qua kleuren al lang bestond

(veel blauw-gele vlaggen). Op (een van) de banen werd een (van de) teken(s) uit het wapen geplaatst, al dan niet in een nader gestileerde vorm. Later heeft ook de Stichting voor Banistiek en Heraldiek te Muiderberg zich op dit terrein bewogen, door elke gelegenheid aan te grijpen om gemeenten zonder vlag te benaderen en aan te bieden terzake te willen adviseren. Het is jammer dat de kennis van die Stichting op het terrein van de Noordbrabantse geschiedenis onvolledig was. Met ingang van 1987 is in onze provincie de toen opgerichte Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde op dit terrein actief.

Thans wordt een vlag doorgaans gezien als een symbool dat staat voor de gehele bevolking, een wapen als kenteken van het bestuur. Men denke hier als voorbeeld aan het Rijkswapen, alleen in gebruik bij de Rijksoverheid, en de nationale driekleur, die daarnaast door alle inwoners wordt gebruikt.

Het instellen van gemeentevlaggen gebeurt bij besluit van de gemeenteraad. Men kán de Hoge Raad van Adel om advies vragen, hetgeen echter niet verplicht is. Het is gebruikelijk dat van het raadsbesluit een afdruk met tekening aan die Raad wordt toegezonden.

De dorpsvlaggen

De vlaggen, zoals die door de voormalige gemeenten in dit gebied gevoerd werden, weerspiegelen in grote lijnen bovengeschetste gang van zaken.

Evenals wapens kunnen ook vlaggen de gemeenschapszin in de onderdelen van de gemeente versterken en door het onderstrepen van het eigene bijdragen aan het karakter van het geheel. Kleuren van en symbolen op vlagontwerpen worden ontleend aan de voorgestelde dorpswapens. Bij de toepassing kan het aantal symbolen worden gereduceerd om tot een eenvoudige, goed herkenbare vlag te komen.

BERGEYK

In 1935 kwam de gemeente in het bezit van een defileervlag, die in de praktijk ook werd gebruikt bij feestelijke gelegenheden. In 1970 deelde het gemeentebestuur evenwel mee niet in het bezit van een vlag te zijn. Al in 1977 ontwierp Kees van Berendonk uit Santpoort vlaggen voor Bergeyk bij gelegenheid van de tentoonstelling 'Heraldiek en Banistiek' in het plaatselijke Eichamuseum. Daarvan werd er een door de Stichting Eicha en de plaatselijke VVV aan het gemeentebestuur als voorstel aangeboden (1978), doch dat leidde niet tot instelling van een vlag. In 1983 werd opnieuw een procedure gestart om tot een gemeentevlag te komen. Dit resulteerde echter in het terugnemen van het voorstel omdat de gemeenteraad de vlag onder meer teveel op een gildevlag vond lijken.

Op advies van de Stichting Eicha werd een ontwerp van Van Berendonk uit 1977 door het college van Burgemeester en wethouders in de raadsvergadering van 2 juli 1987 ingebracht. Bij raadsbesluit werd de volgende vlagomschrijving vastgesteld:

- *De verhouding van hoogte tot lengte is 2 : 3.*
- *De vlag is verdeeld in een broekbaan ter lengte van 1/3 van de vlaglengte en een vierkante banier met lengte gelijk aan hoogte.*
- *De broekbaan is van blauw, omzoomd met een rand van afwisselend rode en witte blokken, vijf in de boven- en benedenrand, elf in de staande zijranden; in de vier hoeken elkaar diagonaal afsnijdend, met aan alle zijden een wit blok in het midden. Op het blauwe veld, op de middenas, drie gele lelies, paalsgewijze boven elkaar, hun totale hoogte gelijk aan 9 blokken.*
- *Op het zwarte banierveld een gele leeuw met tong, tanden en nagels van rood, zowel hoogte als breedte van de leeuw zijn gelijk aan de hoogte van het blauwe veld.*
- *Overeenkomstig de bij dit besluit behorende en als zodanig gewaarmerkte afbeelding.*

Daarbij werd het formaat van de vlag ook nog eens vastgesteld: 150 x 225 cm.

Een stunteliger vlagomschrijving zal zelden in een raadsbesluit zijn opgenomen. Deskundig advies was hier wel op zijn plaats geweest. Dan was ook een aantal onnodige zaken zoals lengte en breedteverhouding en het formaat weggelaten. Dit laatste is al helemaal onverstandig omdat een dergelijk besluit een vlag met een ander formaat uitsluit gemeentevlag te zijn!

LUYKSGESTEL

Ook hier was de (vierkante) defileervlag uit 1935 in gebruik. Deze werd in 1960 vernieuwd, doch kreeg toen een formaat van 150 bij 225 cm. Toch deelde de gemeente in 1970 mee geen officiële vlag te bezitten.

Vanaf 1975 is men bezig geweest om tot een gemeentevlag te komen. Ook hier moest een voorstel van het college van Burgemeester en wethouders worden teruggenomen (1975).

Toch werd de basis voor de uiteindelijke vlag al in 1975 gelegd door F. van Ettö uit Eindhoven, die een vlag van tien gele en rode banen met in een zwarte broektop de gele Brabantse leeuw voorstelde, eventueel vermeerderd met een verlengde witte broek waarop één van de groene bomen uit het gemeentewapen. Uiteindelijk werd dit voorstel door gemeenteburgemeester J.C.W. van den Dungen geamendeerd en, ondanks enige kritische opmerkingen van het streekarchief, door het college aan de gemeenteraad voorgesteld en door deze op 5 november 1987 vastgesteld.

Volgens de besluittekst was de vlag slechts bedoeld voor 'specifieke gemeentelijke gebeurtenissen en manifestaties'. De omschrijving daarvan luidde: *Zeven horizontale banen van gelijke hoogte in achtereenvolgens de heraldische kleuren geel-rood-geel-rood-geel-rood-geel met in de broektop in een vierkant zwart blok ter hoogte van 3/7 van de vlaghoogte, in geel, de Brabantse Leeuw, getongd en genageld in rood en aan de vluchtzijde in groen, drie bomen waarvan de hoogte eveneens 3/7 van de vlaghoogte bedraagt.* Door de toevoeging 'een en ander overeenkomstig bij dit besluit behorende gewaarmerkte tekening' wordt duidelijk waar de drie bomen terecht zijn gekomen. Ook hier een lelijke omschrijving, die niet voldoet aan de internationaal gebruikte regels. Daarbij doet zich het probleem voor dat er - voorzover bekend - geen getekend raadsbesluit bestaat en dat de verschillende afschriften onderling kleine verschillen vertonen.

RIETHOVEN

Evenals andere gemeenten kreeg ook deze gemeente in 1935 haar defileervlag. In 1938 liet het gemeentebestuur aan Gedeputeerde Staten van de provincie dan ook weten 'een speciale vlag' te hebben, waarvan een tekening werd bijgevoegd.

Vlaggenkundige K. Sierksma te Groningen ontwierp begin 1962 een vlag en baseerde zich daarbij op de kleuren van het gemeentewapen (blauw en geel). De plaatselijke patroon Sint-Willebrord bracht hij in verband met de vele bronnen en waterlopen die hij deed ontspruiten, waardoor Sierksma deze heilige vlaggenkundig kon verzinnebeelden door een gegolfde baan. Omdat de Dommel, waaraan Riethoven is gelegen, van Zuid naar Noord stroomt, moest deze gegolfde baan een verticale worden.

Bij raadsbesluit van 15 mei 1962 werd de vlag vastgesteld. De omschrijving luidde: *drie verticale banen van blauw en geel, waarvan de middelste gegolfd is en de lengten zich verhouden als 5 : 3 : 5.*

WESTERHOVEN

In 1935 ontquam natuurlijk ook Westerhoven niet aan de defileervlag, zoals alle andere gemeenten in de provincie. In 1938 kon het gemeentebestuur dan ook aan Gedeputeerde Staten melden over een 'speciale banier' te beschikken. Deze banier werd door de Duitse invallers in mei 1940 meegenomen. In 1970 moest het college van Burgemeester en wethouders dan ook meedelen niet over een gemeentevlag te beschikken. Een poging in 1973 om tot een vlag te komen, had geen resultaat.

Eind 1988 verzocht het college van Burgemeester en wethouders het streekarchief Zuidoost-Brabant om een onderzoek naar het gemeentewapen en de gemeentevlag van Westerhoven en voorstellen voor een nieuw, historisch verantwoord gemeentewapen en een nieuwe -vlag. Bij rapport van februari 1989 werd een tweetal vlaggen voorgesteld, die onderling slechts op een detail van elkaar afweken. Kleuren en kentekens sloten aan bij het voorgestelde gemeentewapen (zie hiervoor bij wapens). Het college van Burgemeester en wethouders nam een van de voorstellen over en legde de keuze aan de Hoge Raad van Adel voor, die de omschrijving onnodig

aanpaste. De gemeenteraad stelde op 3 juli 1989 de vlag vast. De omschrijving daarvan luidde: *gevierendeeld over 1/3 van de lengte van de vlag, wit en blauw, met aan de broekzijde op het witte vlak een rode lelie en op het blauwe vlak een gele schelp, beiden met een hoogte gelijk aan 2/5 van de hoogte van de vlag. De hoogte en de lengte van de vlag verhouden zich als 2 : 3.* Ook hier is de toevoeging van de lengte-breedte-verhouding onnodig, maar vindt zoals elders zijn oorzaak in de reacties van de Hoge Raad van Adel, die steeds blijft herhalen dat die verhouding het beste is. Die verhouding is evenwel voor vlaggen normaal en dus onnodig om te vermelden.

VOORSTELLEN

Voor de criteria inzake samenstelling van wapens en vlaggen en de procedures inzake de vaststelling daarvan wordt verwezen naar bijgevoegde circulaire's.

Wapenvoorstel I

De commissie staat op het standpunt dat het onverkort handhaven van het wapen van de voormalige gemeente Bergeyk door de nieuwe gemeente Bergeyk is aan te bevelen. Redenen daarvoor zijn:

- * dat zowel Riethoven als Westerhoven tot 1811 deel hebben uitgemaakt van de schepenbank van Bergeyk en toen steeds gebruik hebben gemaakt van het zegel van de schepenbank van Bergeyk;
- * dat ook Luyksgestel oorspronkelijk behoorde tot het 'dominium' van Bergeyk;
- * dat zowel Luyksgestel als Riethoven en Westerhoven hebben behoord tot de parochie van Sint-Peter Bergeyk;
- * dat het wapen voor Noord-Brabant het enige relict is dat binnen de heraldiek aan de Bourgondische hertogen herinnert en derhalve uniek is;
- * het kostenaspect.

Indien dit voorstel wordt gevolgd, dient in het raadsbesluit de tekst van het diploma uit 1958 te worden gevolgd: *gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel; II gedeeld: a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; III gedeeld: a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van zilver beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel. Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarsen en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud.*

Men kan in het raadsbesluit ook verwijzen naar genoemd Koninklijk Besluit, waardoor eventuele overnamefouten worden voorkomen.

Wapenvoorstel II

In het bovenstaande voorstel is het 'dominium'-argument met betrekking tot Luyksgestel het zwakst omdat dit qua tijd niet helemaal spoort (vanaf ca. 1460 was van genoemde *dominium*-constructie immers geen sprake meer). Daarom kan in overweging worden genomen een kleine aanpassing in het wapen aan te brengen. Het hartschild 'Vlaanderen' zou kunnen worden vervangen door dat van 'Loon', ontleend aan het schependomszegel van Luyksgestel.

Door deze aanpassing ontstaat in feite een geheel nieuw wapen. Om die reden stelt de commissie dan ook voor dit wapenschild slechts te dekken met de gemeentekroon en de schildhouders uit bovenstaand voorstel weg te laten.

De omschrijving wordt dan: *gevierendeeld; I en IV in azuur drie lelies van goud en een zoom van zilver en keel; II gedeeld; a. geschuinbalkt van zes stukken, van goud en azuur en een zoom van keel; b. in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; III gedeeld; a. geschuinbalkt van zes stukken, van goud en azuur en een zoom van keel; b. in zilver een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild, gedwarsbalkt van zeven stukken, van goud en keel. Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.*

Vlagvoorstellen: inleiding

Het moge duidelijk zijn dat een vlag, waarin van alle vier gemeenten een apart kenteken zou worden opgenomen, verre van wenselijk zou zijn. Instelling van de vlag van de voormalige gemeente Bergeyk behoort wel tot de mogelijkheden, doch de commissie is geen voorstander van deze vlag, mede omdat de Brabantse leeuw daarin een te prominente plaats inneemt in relatie tot zijn plaats in het gemeentewapen. De commissie stelt daarom een nieuwe vlag voor, waarin de band met het gemeentewapen in stand blijft. Een gezamenlijk kenteken, dat voor alle vier voormalige gemeenten staat, is hier echter niet voorhanden.

De relatie tussen wapen en vlag kan het beste tot uiting komen door gebruik te maken van het eerste kwartier van het wapen, dat in de wapenkunde meestal het belangrijkste is. Daarbij kan worden aangetekend dat het wapendeel 'Oud-Bourgondië' (de schuine blauwe en gele balken met een rode zoom) niet zo'n fraaie vlag oplevert en dat de wapendelen 'Limburg' (een rode leeuw op zilver) en 'Vlaanderen' (hartschild) voor Bergeyk niet erg relevant zijn. Over de Brabantse leeuw is hiervoor al een uitspraak gedaan. Het wapendeel 'Loon' uit het wapenvoorstel II speelt in de samenstelling van onderstaande voorstellen wel een rol.

Uit het eerste kwartier kiest de commissie slechts de lelie als kenteken, omdat die de relatie tussen wapen en vlag legt. De lelie is immers niet alleen te vinden in het wapen van de voormalige gemeente Bergeyk, maar ook in het zegel van de oorspronkelijke schepenbank voor het gebied waartoe ook Bergeyk, Riethoven en Westerhoven behoorden [vgl. het wapen van de voormalige gemeente Westerhoven en het voorgestelde dorpswapen van Riethoven]. De rood-witte zoom uit het eerste wapenkwartier wordt door de commissie niet opgenomen om een 'te druk' vlaggenbeeld te voorkomen.

De kleuren van de vlag worden doorgaans ontleend aan het wapen. Deze zijn blauw, geel, rood, wit en zwart. De keuze van het wapen maakt hierbij niets uit. De historische kleuren van Luyksgestel waren rood en geel, de vlaggenkleuren van Westerhoven blauw en wit, de voorgestelde wapenkleuren van Riethoven zijn eveneens blauw en wit of, indien men uitgaat van wapen en vlag van de voormalige gemeente Riethoven blauw en geel. De kleuren blauw en geel zijn eveneens de hoofdkleuren van de wapendelen Oud- en Nieuw-Bourgondië, evenals van het wapen van de heren van de heerlijkheid/baronie/graafschap Bergeyk uit het geslacht Van Broekhoven. Tot die heerlijkheid behoorden ook Riethoven en Westerhoven.

Uit esthetisch oogpunt ware het beter de kleuren wit en geel af te wisselen met de te gebruiken andere kleuren. Uitgaande van de kleuren wit, blauw, geel en rood en het gebruik van één of meer lelies als kenteken, zou een aantal verschillende vlaggen te ontwerpen zijn. De commissie stelt hieruit een tweetal ontwerpen voor.

De maten van de vlag behoeven slechts in de besluittekst te worden opgenomen indien zij afwijken van de standaardverhouding 2:3.

Vlagvoorstel I

De vlag bestaat uit vier delen, staande voor de vier voormalige gemeenten die samen één nieuwe hebben gevormd. Op drie banen is één ruit geplaatst, waarin vier lelies zijn opgenomen: opnieuw vier voormalige gemeenten (de lelies) die samen één nieuwe uitmaken (de ruit). De plaats van de ruit tegen de broek is nodig om ook bij een geringe windsterkte de vlag als die van Bergeyk te kunnen herkennen.

De vier kleuren zijn steeds te combineren tot de kleurencombinaties, die behoren bij de respectievelijke voormalige gemeenten [zie hierboven]. De gele lelies op een blauw veld vormen het kenteken, dat de relatie met het gemeentewapen legt.

De omschrijving van deze vlag luidt: *drie even hoge banen van wit, rood en geel, met een blauwe ruit, rakend aan de boven- en onderzijde en aan de broek van de vlag en met een lengte van de halve vlaglengte, met in elke hoek van de ruit een lelie, met een hoogte van 1/4 vlaghoogte.*

Vlagvoorstel II

In het alternatief zijn de vier vlaggenkleuren verbonden met vier banen. Vanuit een blauw-gele broeking (staande voor de voormalige gemeente Bergeyk) treedt een versmalling op richting vlucht, om als het ware plaats te maken voor nieuwe banen. Deze gedachte staat voor de integratie van de voormalige gemeenten in de nieuwe gemeente: Westerhoven (wit-blauw), Riethoven (blauw-geel) en Luyksgestel (geel-rood). De drie lelies uit het eerste wapenkwartier vormen hier de band tussen wapen en vlag, terwijl de kleuren wit en rood voor beide - gezien vanuit de bovenste witte en onderste rode baan - de integratie van de samenstellende delen versterken. De tweekleurige lelie op de grens van de twee middelste banen wijst niet alleen op de ligging van de gemeente, maar moet ook het grensoverschrijdende karakter ervan benadrukken.

De omschrijving van deze vlag wordt: *een broeking van twee even hoge banen van blauw en geel, met in de blauwe baan een witte en in de gele baan een rode lelie, en een vlucht van vier even hoge banen van wit, blauw, geel en rood, met op de scheiding van broeking en vlucht een lelie van het een in het ander; de lelies met een hoogte van 1/3 vlaghoogte.*

Dorpswapens

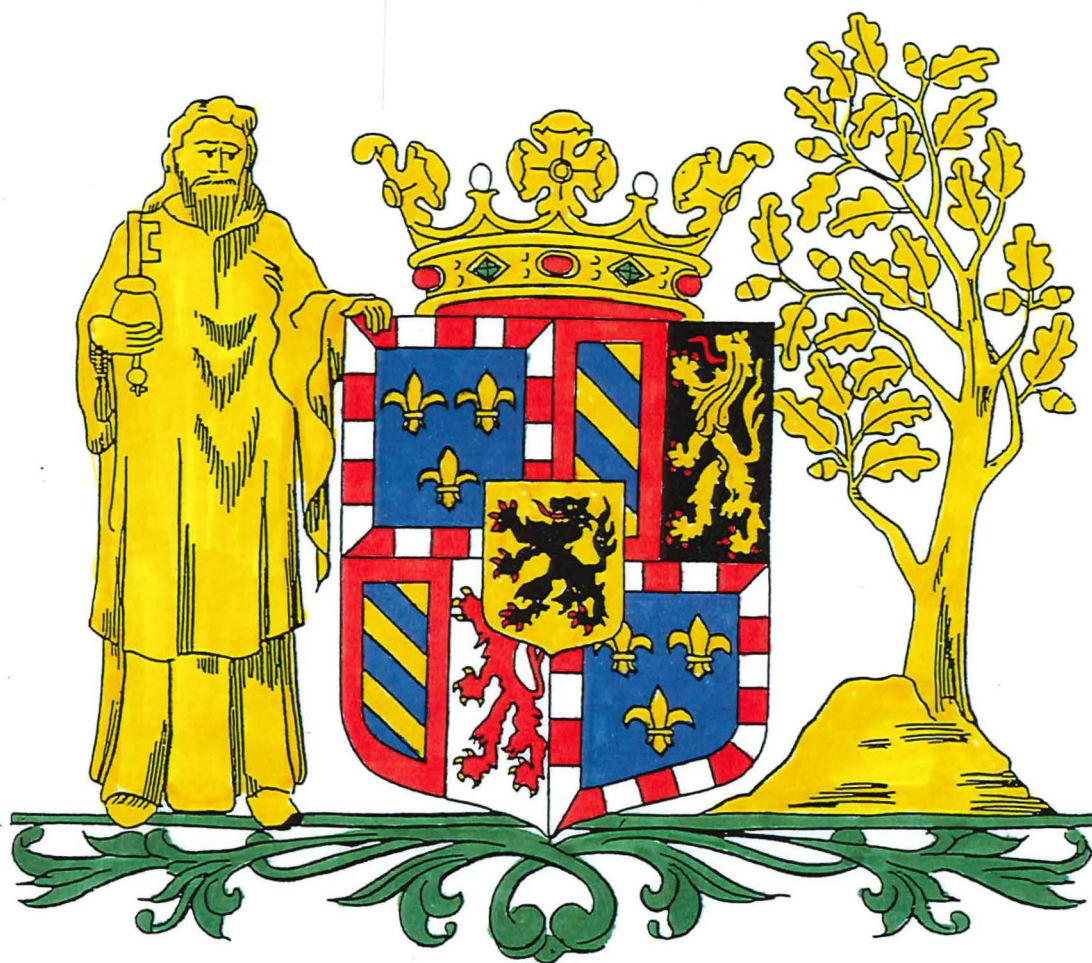
De wapens van de voormalige gemeenten kunnen door de gemeenteraad als dorpswapens worden vastgesteld (zie de bijgevoegde circulaire over dorpswapens). De wapens van Bergeyk en Westerhoven zijn daarvoor correct. Het wapen van Luyksgestel is ook correct, doch zou kunnen worden aangepast, zoals dat hiervoor (p. 7) is aangegeven. Aanpassing van het wapen van Riethoven is zonder meer noodzakelijk en kan eveneens geschieden, zoals dat hiervoor (op p. 8) werd voorgesteld.

Dorpsvlaggen

Bij toepassing van symbolen uit de dorpswapens in vlaggen dienen deze te worden gereduceerd om tot een eenvoudige, goed herkenbare vlag te komen.

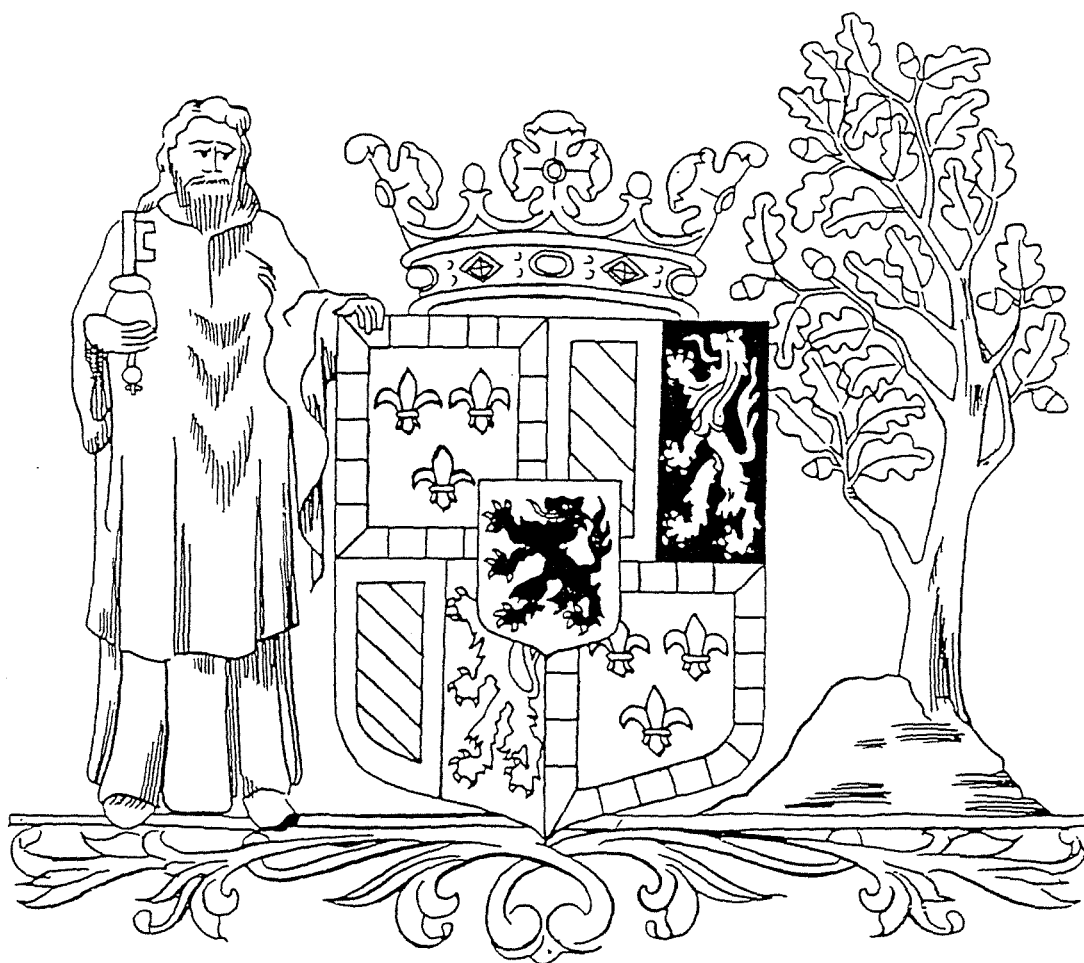
Indien het gemeentebestuur dorpswapens wenst vast te stellen, kunnen daarbij ook dorpsvlaggen worden ingesteld. Afhankelijk van de uiteindelijke keuze van de wapens kan de commissie hiervoor aanvullende voorstellen doen.

BERGEYK gemeentewapen I

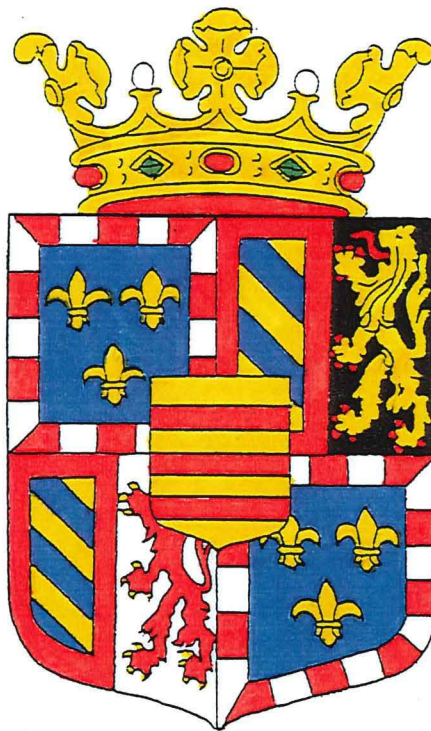
BERGEYK

gemeentewapen I

BERGEYK

gemeentewapen II

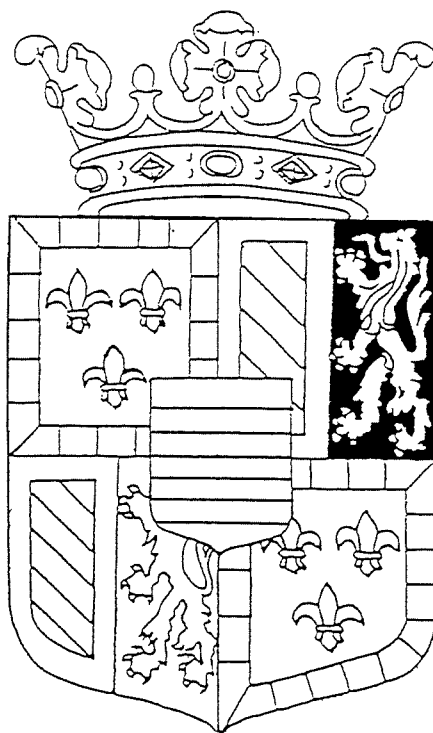

Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

BERGEYK

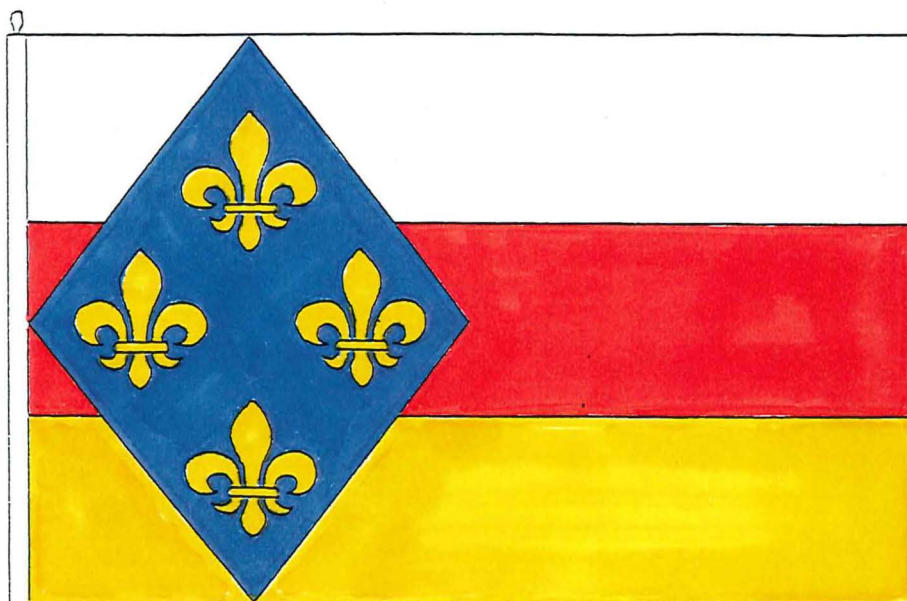
gemeentewapen II

Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

BERGEYK

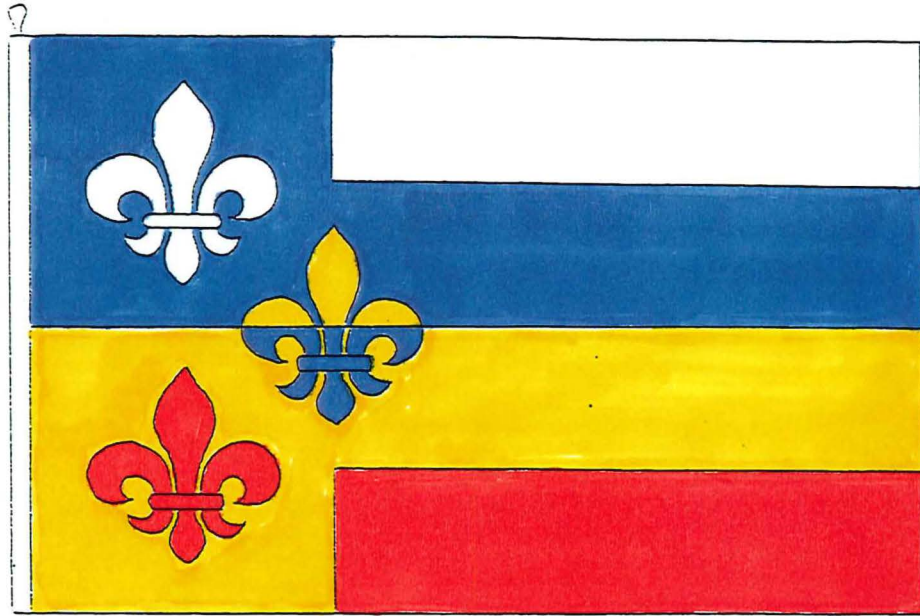
gemeentevlag I

Jan

Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

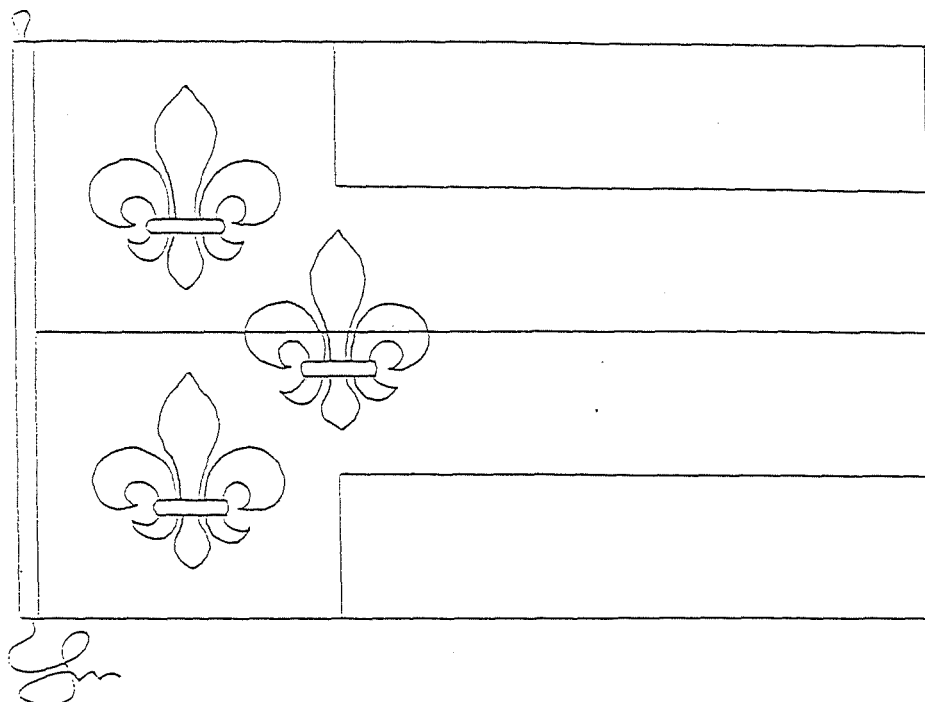
BERGEYK gemeentevlag II

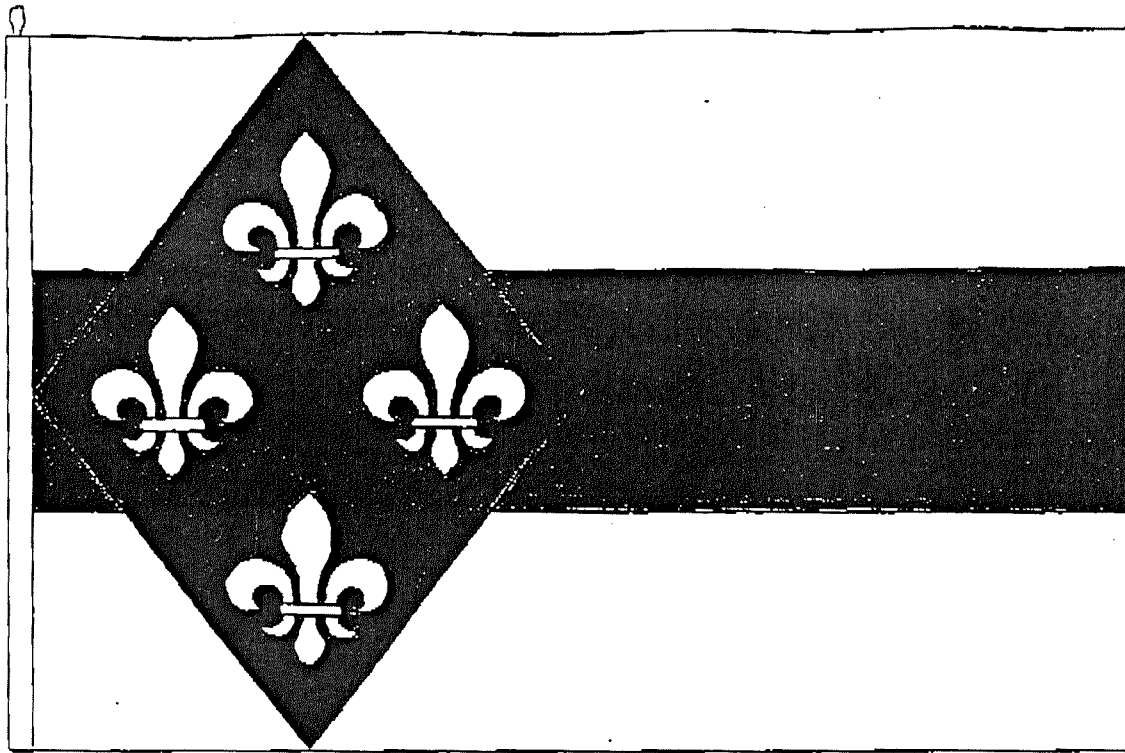
Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

BERGEYK

gemeentevlag II

Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

wit

rood

geel

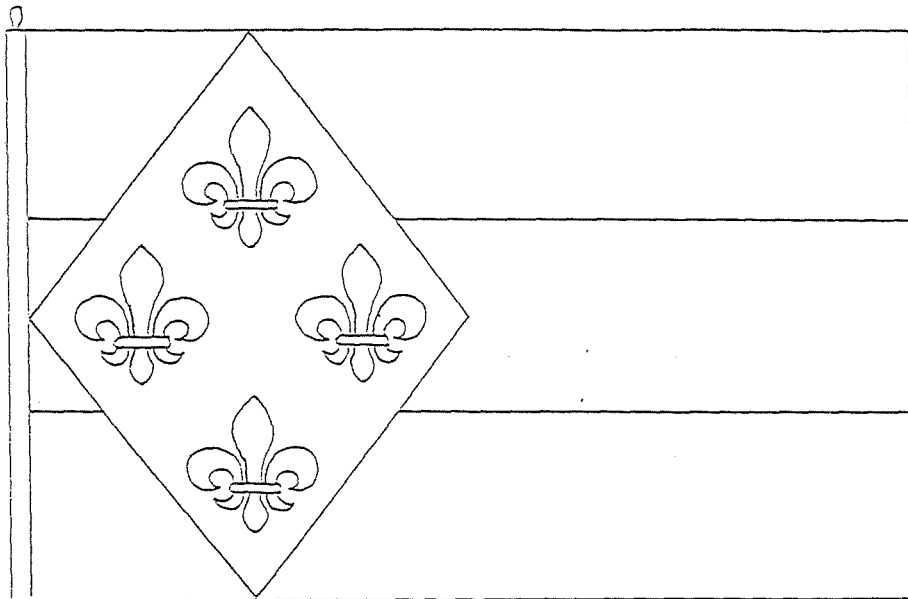
Jan

B

blauwe veld met gele lilies

originaal

BERGEYK gemeentevlag I

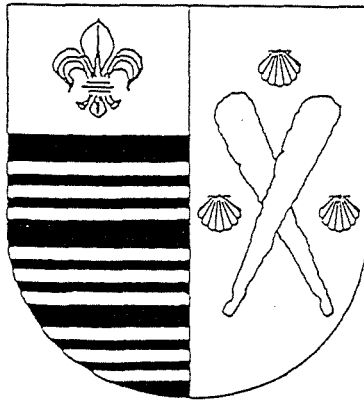
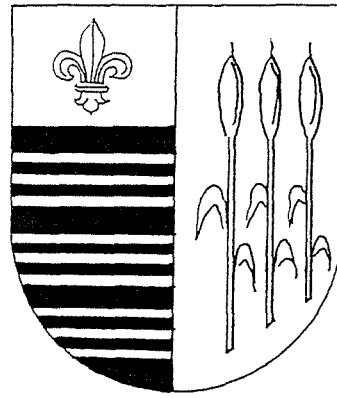
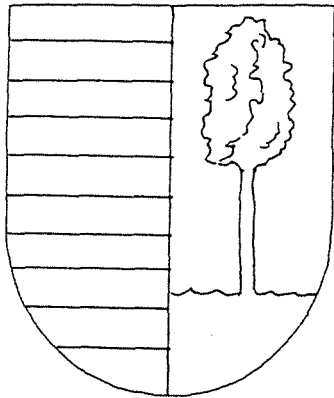

Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

Chapel
1997

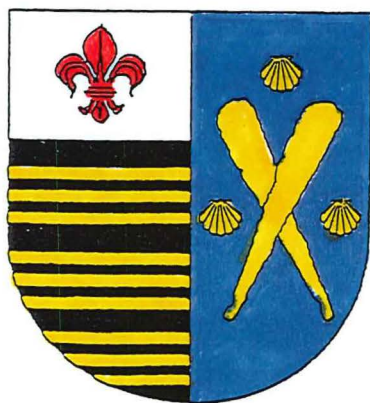
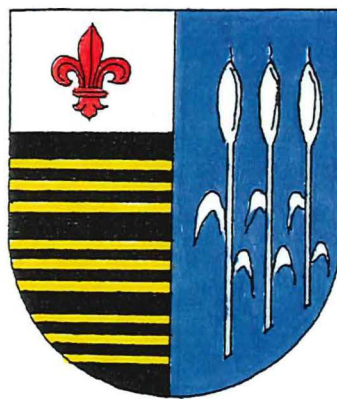
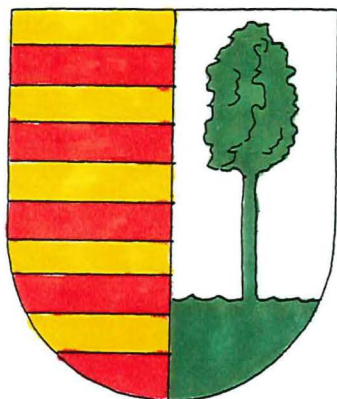
BERGEYK

dorpswapens

Ontwerp en copyright Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde
juni 1997

BERGEYK dorpswapens

GEMEENTE BERGEYK

GEMEENTE BESLUITEN			
BENW	RAAD		
DATEM	25	SEP	1997
PAR.	61		

Raadsagenda d.d. 25 september 1997, nummer 26

Onderwerp:

Aan de Raad

Vaststellen van de gemeentenaam, het gemeentewapen en de gemeentevlag. Bergeyk, 9 september 1997

INLEIDING

De herindelingswet van 11 september 1996, waarbij door samenvoeging van de bij die wet opgeheven gemeenten Bergeyk, Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven een nieuwe gemeente werd gevormd, heeft overeenkomstig het provinciale voorstel aan die nieuwe gemeente de werknaam "gemeente Bergeyk" toegekend.

Op grond van artikel 158 Gemeentewet kan de raad de naam van de gemeente wijzigen. Dit besluit moet ter kennis worden gebracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en het provinciaal bestuur. De datum van ingang van een dergelijk raadsbesluit is gelegen tenminste een jaar na de datum van dat besluit.

De meeste recent heringedeelde gemeenten in de provincie Noord-Brabant hebben de naam van een van de vroegere gemeenten gehandhaafd, danwel een combinatie van de vroegere gemeentenamen gekozen (Gemert-Bakel, Heeze-Leende, Reusel-de Mierden).

Een zeer beperkt aantal gemeenten heeft gekozen voor een geheel nieuwe benaming (Cranendonck, Laarbeek, Landerd, Halderberge).

Tot op heden heeft de naamsgeving/-wijziging van onze gemeente niet onze hoogste prioriteit gehad, omdat wij noch tijdens de voorbereidende werkzaamheden voor de gemeentelijke herindeling, noch daarna signalen hebben ontvangen vanuit de bevolking in de verschillende kernen of vanuit de politiek-bestuurlijke gremia, dat een naamswijziging verlangd werd of op prijs werd gesteld.

Omdat ingevolge de Gemeentewet aan Uw Raad de bevoegdheid is gegeven tot het al dan niet wijzigen van de gemeentenaam, achten wij het niettemin juist om Uw Raad expliciet de vraag voor te leggen of de naam Bergeyk voor de huidige gemeente gehandhaafd dient te worden, danwel dat een andere of nieuwe naam gekozen dient te worden.

HANDHAVEN NAAM GEMEENTE BERGEYK

Ter beantwoording van deze vraag leggen wij de volgende argumenten aan U voor op grond waarvan wij menen aan U het voorstel te moeten doen om de naam "Bergeyk" te handhaven, te weten:

- a. vanuit historisch perspectief kan geduid worden op de volgende feiten:
  - Riethoven en Westerhoven maakten tot 1811 deel uit van de schepenbank van Bergeyk en gebruikten vanaf dat jaartal ook het schepen-zegel van Bergeyk;
  - Luyksgestel behoorde -weliswaar tot 1460- tot het dominium van Bergeyk;
  - Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven behoorden mét Bergeyk tot de parochie van St.Petrus Bergeyk.

- b. het kiezen van een nieuwe naam voor de nieuwe gemeente leidt bij derden buiten deze regio tot een jarenlange onbekendheid met de juiste geografische ligging van onze gemeente, hetgeen niet in het belang is van de nieuwe gemeente en zijn samenstellende delen.

Naast deze beide hoofdargumenten vóór de keuze van de huidige naam Bergeyk willen wij nog wijzen op het voor ons bijkomende argument, dat het kiezen van een nieuwe naam technische en financiële consequenties heeft, zoals het wijzigen van het briefhoofd op alle correspondentie en enveloppes en officiële aanduidingen, waaronder de plaatsnaamborden;

AANDUIDEN KERNEN BINNEN GEMEENTE BERGEYK

Een bestuurlijke keuze voor het handhaven van de gemeentenaam "Bergeyk" betekent, dat de nieuwe gemeente Bergeyk zich voor al zijn kernen zowel qua interne als qua externe presentatie als zodanig presenteert.

Dit laat onverlet, dat de inwoners van deze gemeente zich in hun persoonlijke beleving tevens of misschien wel in de eerste plaats inwoner zullen blijven voelen van hun "eigen" kern. Dat vinden wij een goede zaak.

Uit respect voor die gevoelens dienen naar onze mening de namen van alle kernen gehandhaafd te blijven op de respectievelijke plaatsnaamborden aan begin en eind van de bebouwde kom van de betreffende kernen. Op of aan die borden zal met behoud van de naam van de kern slechts worden toegevoegd: "gemeente Bergeyk".

BEPALLEN SCHRIJFWIJZE NAAM BERGEYK

Reeds enige decennia heerst er onduidelijkheid en discussie over de juiste schrijfwijze van de naam "Bergeyk": dient deze naam met of zonder puntjes op de "y" geschreven te worden?

De voormalige gemeente Bergeyk hanteerde in haar correspondentie steevast de schrijfwijze "Bergeyk".

De Noordbrabantse commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde concludeert in haar advies dd. 15 juni j.l., dat -welk historisch onderzoek men ook verricht- er steeds argumenten zijn voor één van de varianten: Bergeyk, Bergeijk en Bergeik. Deze commissie is voorstander van de schrijfwijze "Bergeyk", omdat daarmee de schrijftraditie vanaf 1904 wordt voortgezet.

Het advies van deze commissie hebben wij voor U bij de stukken, behorende bij dit agendapunt, ter inzage gelegd.

KIEZEN VAN HET GEMEENTEWAPEN

Behalve over de schrijfwijze van de naam Bergeyk hebben wij in de maand mei 1997 aan de Noordbrabantse commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde ook advies gevraagd over het gemeentewapen, de gemeentevlag en de dorpswapens voor de kernen.

Deze commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde heeft ons inmiddels geadviseerd (zie het voor U bij de stukken ter inzage gelegde rapport) en doet ons op bladzijde 13 van dat rapport twee voorstellen voor de keuze van het gemeentewapen, te weten:

1. handhaving van het huidige gemeentewapen van de kern Bergeyk voor de nieuwe gemeente;
  2. aanpassen van het huidige wapen van Bergeyk, door het "hartschild" zoals nu van "Vlaanderen", te vervangen door dat van "Loon", ontleend aan de schependomszegel van Luyksgestel, dat slechts tot 1460 deel uitmaakte van het "dominium" Bergeyk en daarom al ruim vijf eeuwen zowel wereldlijk als geestelijk een andere geschiedenis kent.
- Bij de keuze voor voorstel 2 adviseert de commissie aanvullend, dat hierbij de beide schildhouders: de eikenboom en St. Petrus het beste weggelaten kunnen worden.

Met name vanwege het door de commissie ten faveure van wapenvoorstel I gebezigde argument, dat: "het wapen voor Noord-Brabant het enige relict is, dat binnen de heraldiek aan de Bourgondische hertogen herinnert en derhalve uniek is", spreken wij een lichte voorkeur uit voor de keuze van dit in heraldisch opzicht unieke wapen-voorstel I.

Wij stellen U daarom overeenkomstig het advies van de commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde voor om Uw keuze te bepalen op dit wapenvoorstel I. Uw besluit tot instelling van een nieuw wapen of bevestiging van het wapen van een vroegere gemeente, waaraan de nieuwe gemeente haar naam ontleent, is aan goedkeuring onderworpen. De Minister van Binnenlandse Zaken is de verantwoordelijke bewindspersoon. De aanvraag hiertoe moet aan de Kroon worden gericht en worden ingediend bij het Kabinet van de Koningin. De Hoge Raad van Adel brengt terzake eerst advies uit aan de Minister.

KIEZEN VAN DE GEMEENTE-VLAG

De gemeentevlag kan worden beschouwd als een representatief onderscheidingsteken van de gemeente en haar inwoners. In het kader van te ondernemen activiteiten zowel van gemeentewege als van de zijde van de inwoners van Bergeyk is het zinvol om, in voorkomende gevallen, over een dergelijke vlag te kunnen beschikken.

Anders dan bij het vaststellen van een gemeentewapen is een besluit van Uw raad tot het vaststellen van een gemeentevlag niet aan goedkeuring onderhevig. Evenmin is het noodzakelijk dat de Hoge Raad van Adel wordt gehoord.

Teneinde Uw raad een verantwoord voorstel te doen is hierover eveneens advies ingewonnen bij de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde. Deze commissie heeft een tweetal voorstellen voor de nieuwe gemeentevlag aan ons voorgelegd (zie het tervisie gelegde rapport), die als volgt kernachtig kunnen worden omschreven:

VOORSTEL I: een vlag die bestaat uit vier delen, elk staande voor de vier voormalige gemeenten, die samen één nieuwe gemeente hebben gevormd. Dit komt mede tot uitdrukking door de plaatsing van vier lelies binnen één ruit;

VOORSTEL II: dit idee is een alternatief voor voorstel 1, waarbij de vier vlaggenkleuren zijn verbonden met vier banen. Vanuit een blauw-gele broeking (staande voor de voormalige gemeente Bergeyk) treedt een versmalling op richting vlucht om als het ware plaats te maken voor nieuwe banen. Deze gedachte staat voor de integratie van de voormalige gemeenten in de nieuwe gemeente.

Bij het beoordelen van beide vlagontwerpen spreken wij een voorkeur uit voor het vlagvoorstel II.

DORPSWAPENS

Met het oog op de bevordering van het behoud van de eigen identiteit in de kernen en mede in relatie tot de door ons voorgestelde keuze voor het gemeentewapen van Bergeyk hebben wij doen nagaan of de wapens van de voormalige gemeenten Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven, al dan niet aangepast, als dorpswapen zouden kunnen worden vastgesteld.

Uit het advies van meergenoemde commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde hebben wij moeten opmaken, dat de gemeente-wapens van de voormalige gemeenten Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven niet zondermeer gehandhaafd kunnen worden, maar in belangrijke mate aanpassing behoeven overeenkomstig de ontwerpen, zoals die bij het rapport zijn gevoegd.

Vanuit de kernen Luyksgestel, Riethoven en Westerhoven hebben wij geen initiatieven of wensen vernomen, waarin tot uitdrukking werd gebracht, dat de gemeente Bergeyk tot de vaststelling van afzonderlijke dorpswapens voor deze kernen zou moeten overgaan.

Wij stellen U daarom voor niet tot het vaststellen van dorpswapen over te gaan.

FINANCIËN

De invoering of wijziging van de gemeentenaam, het gemeentewapen en de gemeentevlag, alsmede het plaatsen van plaatsnaamborden kosten geld. De werkelijke kosten kunnen pas worden geraamd, nadat Uw raad definitieve keuzes heeft gemaakt. De kosten die hiervoor moeten worden gemaakt vallen ons inziens onder de uitgavenpost startbijdrage Gemeentelijke Herindeling. Vooralsnog kan worden volstaan met het beschikbaarstellen van een stelpost ten bedrage van f. 150.000,—.

In alle gevallen worden oude voorraden drukwerk e.d. zoveel mogelijk eerst opgebruikt, voordat nieuwe worden aangemaakt.

ADVIES COMMISSIE

De commissie Algemeen Bestuurlijke Zaken heeft in haar vergadering van 4 september j.l. als volgt geadviseerd:

- a. te kiezen voor de naam Bergeyk als gemeentenaam, doch de schrijfwijze daarvan niet conform ons voorstel te bepalen op "Bergeyk", maar op "Bergeijk";
- b. te kiezen voor het wapen van de voormalige gemeente Bergeyk;
- c. als gemeentevlag te kiezen voor het vlagvoorstel 2, zoals gepresenteerd door de Noordbrabantse commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde;
- d. geen (nieuw) ontwerp voor dorpswapens vast te stellen.

Gemeente Bergeijk

(voorheen de gemeenten Bergeijk, Luykgestel, Riethoven en Westerhoven)

Tel. 0497-551455
Fax. 0497-551499
BNG 28.50.74865
Postbank 1075075

Noordbrabantse commissie voor Wapen-
en Vlaggenkunde, Pummerstraat 14,
5628 HE Eindhoven.
t.a.v. de heer J.Th.M. Melssen.

uw kenmerk: uw brief van: ons kenmerk: datum:
-    -   -   3 mei 1999

behandeld door: J. v.d. Dungen.   10 MEI 1999
doorkiesnummer: 0497-551434
onderwerp : Gemeentewapen van Bergeijk.

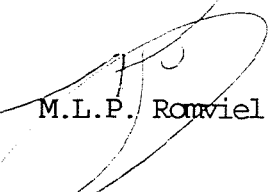

Geachte heer Melssen.

In juni 1997 heeft u ons voorstellen gedaan met betrekking tot de gemeente-naam, het wapen en de vlag. Ook stuurde U ons schetsen mee van het wapen en de vlag met de uitdrukkelijke bepaling, dat een terzake deskundige tekenaar van deze schetsen definitieve tekeningen zou moeten maken.

Wij hebben in het kader van onze nieuwe huisstijl het bureau Smolders & de Boer opdracht gegeven het gemeentewapen zowel in zwart-wit als in kleur uit te voeren met de uitdrukkelijke voorwaarde, dat dit *gerestyled* wapen volledig moest passen binnen de door u aangeleverde beschrijving. De opdracht is uitgevoerd. Smolders & De Boer hebben een wapen gemaakt, dat met de huidige druktechnieken beter en goedkoper kan worden gemaakt. Bovendien bereiken wij hiermede, dat de tot dusverre 27 verschillende in gebruik zijnde uitvoeringen van het oude gemeentewapen in het archief geparkeerd kunnen worden en dat uitsluitend het thans gedigitaliseerde exemplaar op alle gemeentelijke uitingen gebruikt mag gaan worden.

Volgens toezegging treft u hierbij ons wapen aan, zowel in kleur als in zwart-wit. Graag zouden wij uw reactie hierop willen ontvangen, waarvoor onze dank. Mocht u graag de beschikking hebben over meerdere exemplaren, dan horen wij dat nog van u.

Hoogachtend,

~~BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN BERGELJK~~
~~DE SECRETARIS loco,   DE BURGEMEESTER~~

M.L.P. Romviel   I. Bakker-van Assen

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

van de stichting Brabants Heem

secretariaat:
Purmerstraat 14
5628 HE Eindhoven
tel. 040-242 30 23
j.melssen@chello.nl

College van Burgemeester en wethouders
Postbus 10.000
5570 GA Bergeijk

uw kenmerk: -
ons kenmerk: Ehv/Ber/04
datum: 19 mei 1999
onderwerp: gemeentewapen/huisstijl

Geacht college

Hartelijk dank voor uw schrijven van 3 mei jl. met de voorbeelden van het wapen binnen uw nieuwe huisstijl. De uitstraling als geheel is eigentijds en de vormgeving erg fraai; Sint-Petrus ziet er onzes inziens zelfs beter uit dan op het originele wapendiploma!

Toch kunnen enkele kleine kanttekeningen worden geplaatst.

- Alhoewel *niet* nadrukkelijk in het Koninklijk Besluit van 25 maart 1958 vermeld, houdt de patroonheilige van oudsher het wapenschild vast. Wij vermoeden dat in de voorliggende compositie, door het forser uitvallen van het wapenschild met de kroon, de heilige (zoals de eik op de berg) te klein is uitgevallen om het schild nog te kunnen vasthouden. Wij hebben geen bezwaar tegen deze compositie. De keuze is aan u.
- De sleutel wordt normaal gesproken vastgehouden in de rechterhand, zoals genoemd Koninklijk Besluit aangeeft. In het voorliggende ontwerp houdt de heilige een sleutel **op** zijn rechterhand, als ware het een bal. Dat is niet juist. Een geringe ingreep zou dit euvel kunnen verhelpen.
- De leeuwen zijn niet weergegeven volgens genoemd Koninklijk Besluit: de Brabantse leeuw (rechtsboven) moet getongd en genageld van keel (=rood) zijn, de Limburgse leeuw (links beneden) gekroond, getongd en genageld van goud en de Vlaamse leeuw (hartschild) getongd en genageld van keel. Kroon en tong van de Limburgse leeuw vallen echter weg achter het hartschild en doen hier dan ook niet ter zake; op de kleine afdrukken links van het toegezonden ontwerp zullen ook de anders gekleurde nagels niet zichtbaar zijn (zelfs de tongen zullen daarop niet zichtbaar zijn, evenals een aangepaste sleutel).

Mocht u evenwel ook de vergrote vorm van het wapen binnen de huisstijl gaan gebruiken, dan zouden tenminste de rode tongen bij de Brabantse en de Vlaamse leeuw moeten worden aangebracht; anders gekleurde nagels zullen ook hier amper opvallen.

- In de zwart-wit-uitvoering valt op dat de ontwerpers buiten de al bij de kleuren genoemde opmerkingen (sleutel, tongen) bij de geschuimbalkte stukken de kleur goud vervangen hebben door zwart in plaats van blauw, terwijl bij alle andere onderdelen van het wapen steeds de donkerste kleur door zwart is vervangen. Zou het niet logischer zijn ook hier de kleur blauw door zwart te vervangen?

Graag ontvangen wij van de uiteindelijke exemplaren van de huisstijl een zestal stuks. Mocht er nog andersoortig drukwerk komen (briefpapier, sticker, e.d.) dan ontvangen wij ook hiervan graag steeds één exemplaar voor ons archief.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

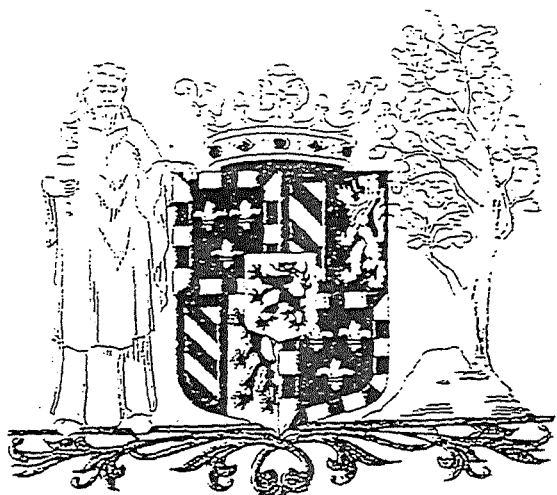

J.Th.M. Melssen, secretaris

GEMEENTE BERGEYK

Bijlage behorende bij besluit van de gemeenteraad
van 25 september 1997 nummer 26;

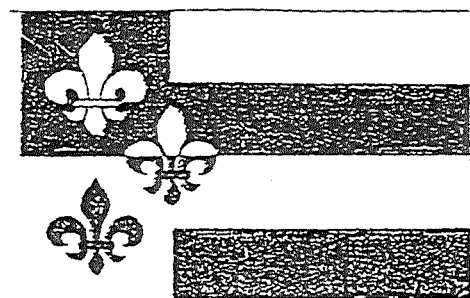
Afbeelding gemeentewapen:

Beschrijving van het wapen.
Deze luidt als volgt:

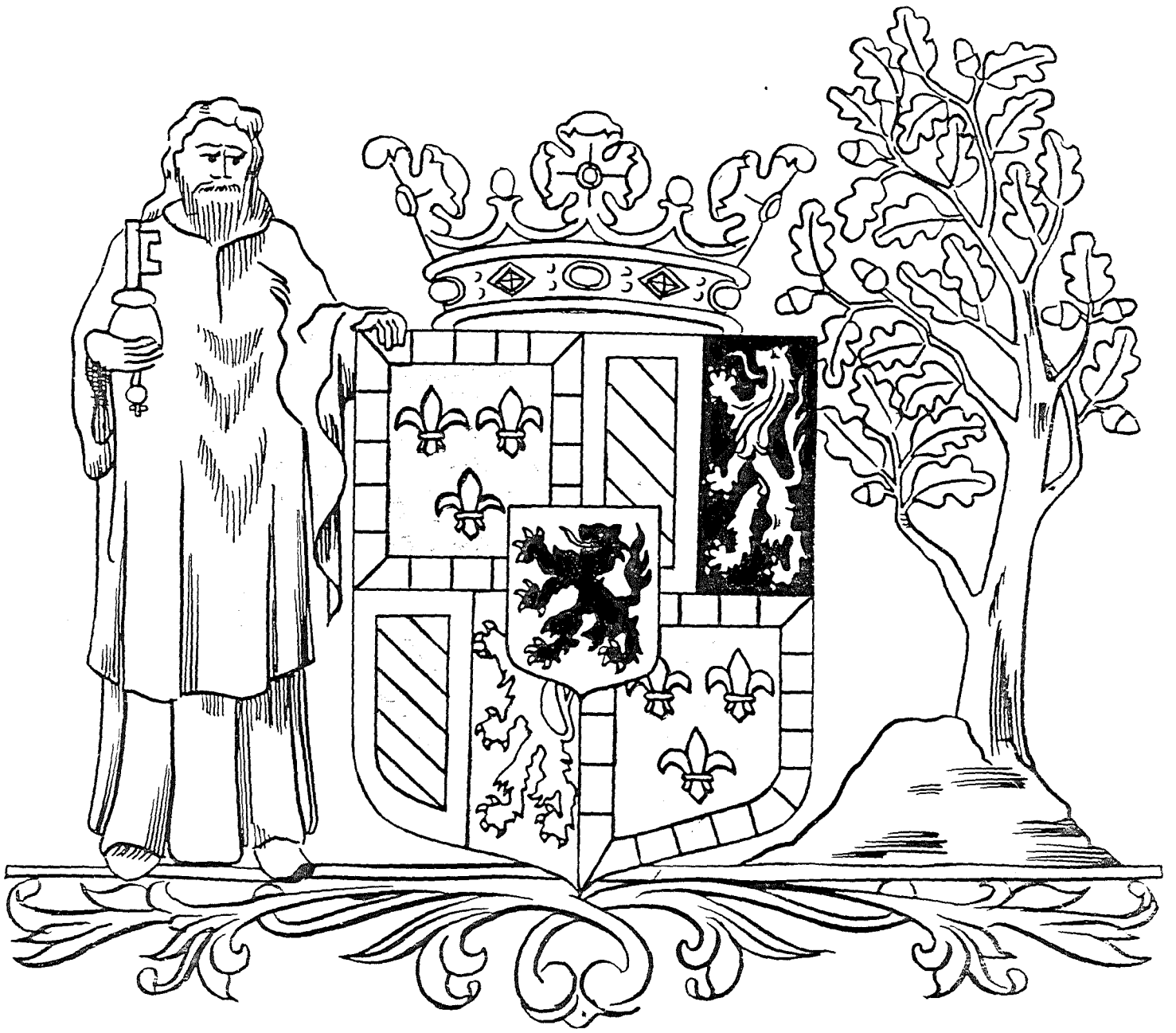
gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel; II gedeeld: a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; III gedeeld: a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van zilver beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel. Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarden en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud.

Afbeelding gemeentevlag:

Beschrijving van de vlag.
Deze luidt als volgt:

een broeking van twee even hoge banen van blauw en geel, met in de blauwe baan een witte en in de gele baan een rode lelie, en een vlucht van vier even hoge banen van wit, blauw, geel en rood, met op de scheiding van broeking en vlucht een lelie van het een in het ander; de lilies met een hoogte van 1/3 vlaghoogte.

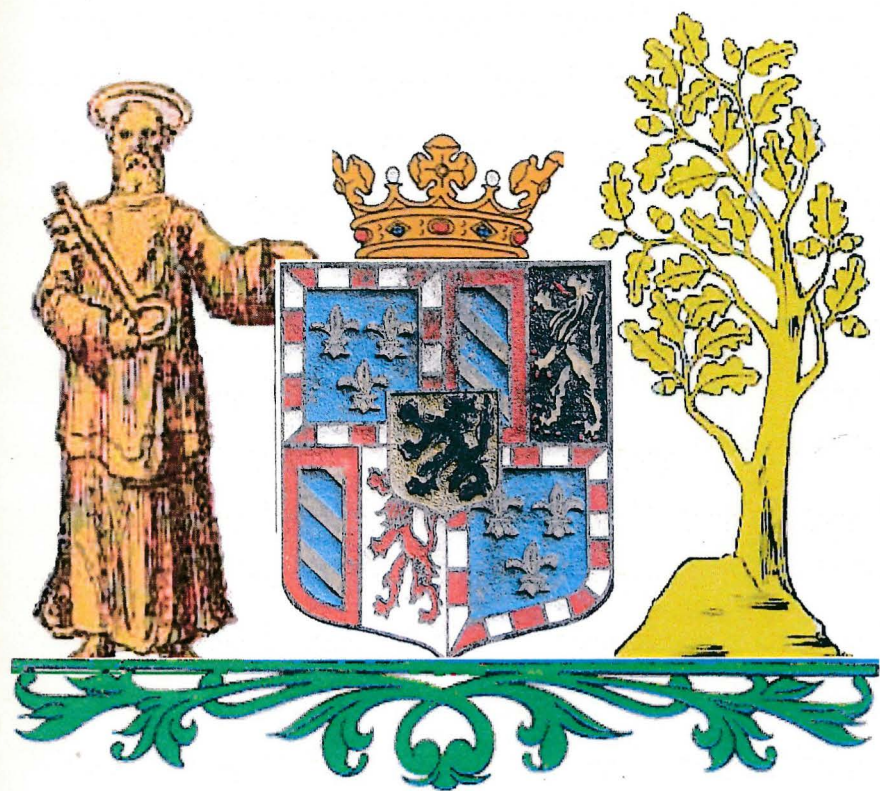
Bergeijk

BERGEIJK MAG TROTS ZIJN OP ZIJN WAPEN

---

door Martien Veekens

BERGEIJK MAG TROTS ZIJN OP ZIJN WAPEN

MOCHT BERGEIJK NU EEN STAD WORDEN IN 1468 OF IN 1469 ?

In 1670 verschijnt bij Drukkerij Jan Scheffers te 's-Hertogenbosch een boek geschreven door Jacob van Oudenhoven onder de titel:

“Een nieuwe ende vermeerderde Beschrijvinge van de Meyerye van 's Hertogen-Bossche, Behelsende alle de Baronijen, Heerlijkheden, Steden, Casteelen, Vlecken, Dorpen, Gehuchten. ....”

In dit boek (BHIC 1142/K390) valt op pagina 60/61 o.a. te lezen hetgeen hieronder in kopie en in een 'normaal' lettertype is weergegeven.

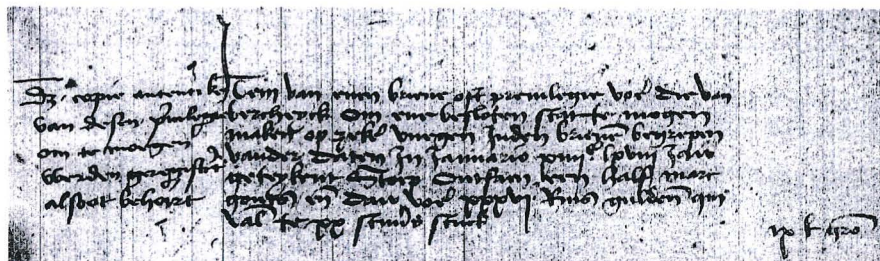
Bergheyck, eertijts genoemt Eyck ofte Eyckenberch, Hertogh Carel van Bourgongien / geseyt de Stoute / heeft die van Bergheyck anno 1468. toeghestaen van het Dorp een Stadt te maecken / ende die met Poorten / Wallen ende Vesten te stercken / ende gaf haer macht uyt eenighe schattingen daer toe de middelen te vinden / doch is daer van niet geworden / ende is nu Bergheyck een Stadt sonder Wallen en Vesten / ende voert in sijn Wapen een Bourgondische Schilt aen eenen Eyck hanghende / daer S. Pieter bystaet met dit opschrift : Sigillum Scabinorum Villae de Bergheyck. 't Zegel der Schepenen der Stede Bergheyck.

“Bergheyck, eertijts genoemt Eyck ofte Eyckenberch. Hertogh Carel van Bourgongien / geseyt de Stoute / heeft die van Bergheyck anno 1468 toeghestaen van het Dorp een Stadt te maecken / ende die met Poorten / Wallen ende Vesten te stercken / ende gaf haer macht uyt eenighe schattingen daer toe de middelen te vinden / doch is daer van niet geworden / ende is nu Bergheyck een Stadt sonder Wallen en Vesten / ende voert in sijn Wapen een Bourgondische Schilt aen eenen Eyck hanghende / daer S. Pieter bijstaet met dit opschrift: Sigillum Scabinorum Villae de Bergheyck. 't Zegel der Schepenen der Stede Bergheyck.”

Samengevat: 540 jaar geleden kreeg Bergeijk de kans geboden om tot een 'echte' stad uit te groeien, maar heeft deze kans niet willen aangrijpen. Daarnaast kreeg Bergeijk het recht om in zijn zegel het wapen van Karel de Stoute te gaan voeren. Maar geschiedde dit alles wel in 1468? Bij het bestuderen van de door Henk Beijers uit Vught (dagelijks actief in het BHIC) ontsloten *“Rekenkamer Delen – Rekeningen der Audienciers”* (berustende in het Algemeen Rijksarchief te Brussel en in fichevorm

aanwezig in het BHIC) moeten we constateren, dat het 'heugelijke' feit van de stadsrechtenverlening toch een 'normaal' jaar later geplaatst dient te worden dan dat tot nu toe algemeen werd aangenomen. Waarom ik deze mening ben toegedaan, ligt in de eenvoudige constatering dat onze regio ten tijde van de uitgave van Jan van Oudenhoven al een eeuw lang geen jaartelling meer in Paasstijl kende zoals die in 1468/'69 nog wel bestond.

Wat vertellen ons de originele teksten uit de "Rekeningen Meester Jans Brugman"? Ook hiertoe enkele kopieën en de door mij met behulp van enkele 'deskundigen' gemaakte transcripties van opname 7576 en 7586.

“Item van enen brieve oft privilegie voer die van bercheyck om ene besloten stat te mogen maken op zek(ere) vuegen inden brieven begrepen van der datem in januario xiiij C lxxvij jair geteykent Stoep ontfaen een half marc gouts ende dan voer xxxvj rins guldenen qui val(et) te xx stuiv(ers) stuck ix l(ibra) gro(ten)

In de marge:

D(e)z(e) (? c.q.) Debet copie autentike van desen privilegie om te moegen werden geregistreert alsoot behoirt

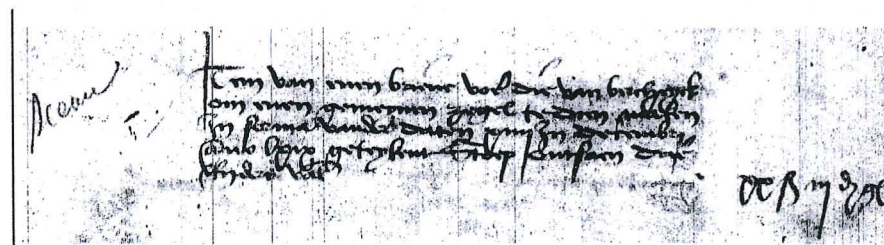
De hier genoemde datum, januari 1468, is, zoals gemeld, dus conform de Paasstijl. Volgens de Paasstijl ('gallicanusstijl') begon het nieuwe jaar met het feest van Pasen. Pas in de loop van 1575 werd deze in de Zuidelijke Nederlanden, met een ordonnantie van landvoogd Luis de Requesens

(1573-1576), door de thans nog in gebruik zijnde 1-januaristijl vervangen. (Op het Concilie van Trente werd daarenboven nog besloten om de Gregoriaanse kalender in te voeren, waardoor op 15 december 1582 ineens overgegaan moest worden naar 25 december 1582.)

Vertaald naar anno 2009 betekent dit, dat het dit jaar 540 jaar geleden is, dat Bergeijk heuse stadsrechten kreeg toebedeeld en wel in het jaar 1469 van onze jaartelling!

BERGEIJK WORDT IN 1469 VEREERD MET BOURGONDISCHE WAPEN

De geschiedenis van het bijzondere wapen van Bergeijk begint eveneens in het jaar 1469. Uit de hiervoor genoemde bron kopiëren en transcriberen we de navolgende tekst:

“Item van ene brieve voer die van bercheyck om enen gemeynen zegel te doen maeken in forma van der daten xiiij in decembris anno lxxix geteykent Stoep ontfaen drie ryders val(et) xx s(chellingen) iij denarii g(root)”

Sinds 24 december 1469 mag Bergeijk dus een eigen zegel gebruiken.

Uit de zegels die van de Schepenbank Bergeijk bewaard zijn gebleven blijkt (zoals ook Van Oudenhoven in 1670 vermeldde) dat de afbeelding op het zegel gelijk was aan het wapen van de Bourgondische vorst Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, Brabant, Limburg en Vlaanderen. Jan Melssen, de alhier zeer bekende Brabantse heraldicus, noemt de jaren 1476 (gebruik bekend) en 1488 (Charters Riethoven nr.8) als oudste nog bestaande verwijzingen naar deze (nog altijd uitgedragen) relatie.

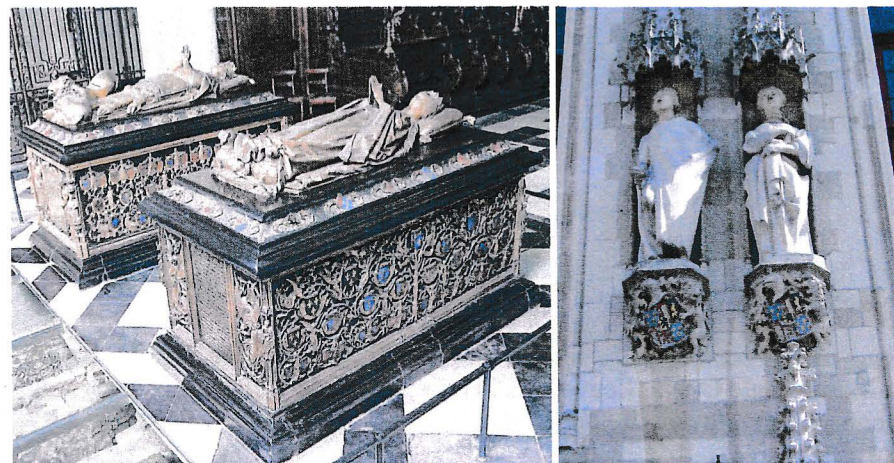

In de glasnegatievencollectie (toeg.nr. 534 / inv.nr. 335) van het BHIC bevindt zich het hierboven afgebeelde exemplaar. Het schild (met het randschrift 'Sigillum Scabinorum ville de Bergeyck') hangt aan een eikenboom en naast het schild staat Sint Pieter met één sleutel in zijn rechterhand. (foto Jan Melssen)

De Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde argumenteerde in 1997, dat het wapen van Bergeijk “voor Noord-Brabant het enige relict is, dat binnen de heraldiek aan de Bourgondische hertogen herinnert en derhalve uniek is”.

HET WAPEN VAN KAREL DE STOUTE

Op 16 juni 2009 bracht ik o.a. een bezoek aan het Groeningemuseum in Brugge waar de tentoonstelling 'Karel de Stoute (1433-1477), Pracht & Praal in Bourgondië' te bewonderen was. De aanwezigheid van wapens en herinneringen aan Karel de Stoute was alom. Echter niet alleen in genoemd museum, maar ook op diverse andere plaatsen te Brugge, zoals de met wapens rijk versierde tombes van Karel de Stoute en zijn dochter Maria

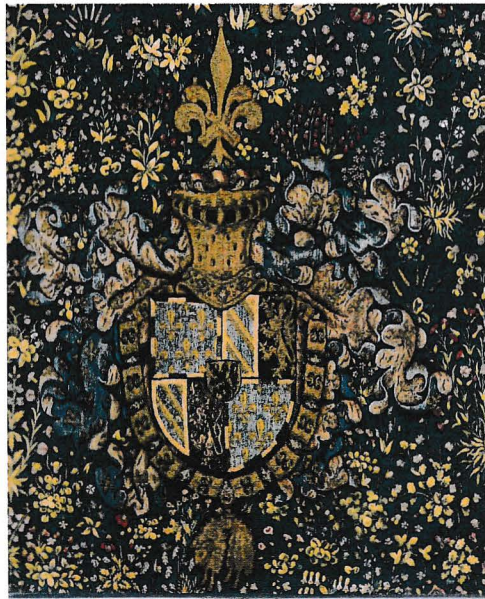

van Bourgondië in de Onthaalkerk Onze-Lieve-Vrouw en hun levensgrote gevelbeelden met wapens aan de muren van het stadhuis aan de markt.

Karels pronkstukken, die na zijn nederlaag in Grandson door de Zwitsers werden buitgemaakt, vormden het hart van de expositie. Het was de eerste keer dat de legendarische 'Burgunderbeute' het Zwitserse grondgebied na 1476 verliet, om (zoals men in Brugge zei:) 'even naar huis terug te keren'.

De bijbehorende catalogus loonde eveneens de moeite: 384 bladzijden en 440 afbeeldingen in kleur. Op de navolgende pagina's zijn enkele van die afbeeldingen daaruit overgenomen om als illustratie bij het wapen Bergeijk dienst te doen. Immers, zoals gezegd, het huidige wapen van Bergeijk en de eerdere zegels van het schependom Bergeijk zijn rechtstreeks afgeleid van het wapen van de toenmalige hertog van Bourgondië, Karel de Stoute.

Een bijzonder pronkstuk was de *'Tapisserie aux mille fleurs'* (vervaardigd circa 1466 te Brussel), waarvan hieronder een detail. Heraldisch gezien

viel mij met name het helmteken op. Immers hier is de 'fleur de lis' 3-dimensionaal (volgens heraldicus René Vroomen als een soort molentje draaiende op de helm van de ridder) weergegeven, waar op andere momenten de 'Franse lelie' slechts aanzien wordt getoond. Overigens: de uitgave *'Heraldiek'* door Carl-Alexander von Volborth (De Bataafsche Leeuw, A'dam 1985) heeft het 3-dimensionale helmteken op de boekomslag staan. Vooraan in het boek *'Heraldiek, Wapens kennen en herkennen'* door Honoré Rottier

en Marc van de Cruys (Leuven, 2004) treffen wij de verbeelding daarvan eveneens aan (*zie de tekening hieronder*).

De ontwikkeling van het wapen

Op een tweetal pagina's van dit artikel zijn delen uit de eerder genoemde catalogus (te weten bladzijde 23 en 24) bijeengezet, om de ontwikkeling van het Bourgondische wapen gedurende de 100 jaren voorafgaande aan de wapenverlening door Karel de Stoute aan Bergeijk in 1469 te kunnen verduidelijken. Opgemerkt dient daarbij te worden dat het wapen van Karel de Stoute geheel gelijk is aan dat van zijn vader.

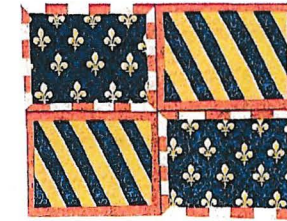

FILIPS DE STOUTE

HERTOG VAN BOURGONDIË (1342-1404)

Bij de dood van zijn schoonvader, de graaf van Vlaanderen, valt diens bezit toe aan Filips de Stoute. Die erfte het graafschap Vlaanderen, Artesië, Nevers, het vrijgraafschap Bourgondië en nog een aantal kleine landgoederen.

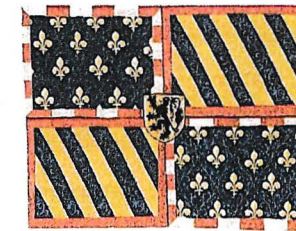
Filips' wapen verwijst naar het huis Valois en het hertogdom Bourgondië. De leliën binnen een zilver-rood geblokte schildzoom kenmerken Filips als de jongste broer van de kroonprins. De Franse koning en de kroonprins hebben slechts drie gouden leliën in hun wapen. Het wapen met de schuinbalken is van het hertogdom Bourgondië.

JAN ZONDER VREES

HERTOG VAN BOURGONDIË (1371-1419)

In de korte regeerperiode van 1404-1419 zijn er geen noemenswaardige gebiedsuitbreidingen.

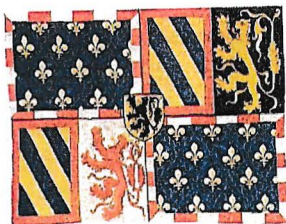
Jan neemt het wapen van zijn vader over en voegt er het schild van Vlaanderen aan toe met de zwarte leeuw in een goud veld.

FILIPS DE GOEDE

HERTOG VAN BOURGONDIE (1396–1467)

Tussen 1420 en 1443 verwerft Filips de Goede door aankoop, oorlog en erfenis grote gebieden, vooral in het noorden. Ook in het zuiden kan hij zijn bezit uitbreiden.

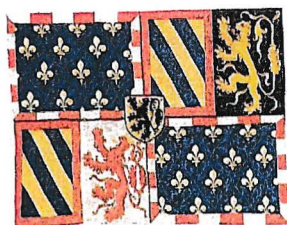
Filips verwerft de hertogdommen Brabant en Limburg en voegt hun wapens aan zijn schild toe: de gouden leeuw in het zwart van Brabant en de rode leeuw in het wit van Limburg.

KAREL DE STOUTE

HERTOG VAN BOURGONDIE (1433–1477)

In 1473 slaagt Karel de Stoute erin het hertogdom Gelre te veroveren. De oorlog met Lotharingen blijft lange tijd onbeslist. De nederlaag tegen de Zwitserse Eedgenoten verhindert uiteindelijk dat er een samenhangend territorium ontstaat.

Karel neemt het wapen van zijn vader onveranderd over. Zijn wapenspreuk luidt 'Je lay emprins' ('Ik heb het ondernomen').

RONDON HET WAPEN VAN DE SCHEPENBANK BERGEIJK

Bergeijk werd in 1469 afgescheiden van de volledig hertogelijke schepenbank van Eersel en ging voortaan, samen met Westerhoven, Riethoven, Borkel en Schaft en Dommelen, deel uitmaken van de schepenbank van Bergeijk. In 1561 werd Dommelen daarvan weer afgesplitst.

Gouden zegelstempel van Karel de Stoute

Twee gebeurtenissen in 1468 hebben voor de Bourgondische hertog Karel de Stoute een erg grote betekenis gehad.

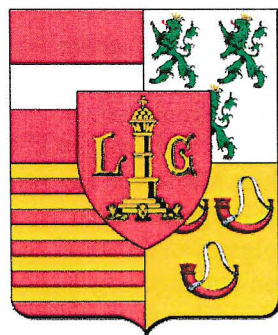
Allereerst was dat zijn 2^e huwelijk met Margaretha van York, die met zijn dochter Maria van Bourgondië een zeer goede relatie zou opbouwen. Voor Bergeijk waren echter wellicht van veel grotere betekenis de gevolgen van de wraak van Karel op de opstandige stad Luik, waar men heden ten dage nog steeds met afschuw denkt aan de datum 3 november 1468, de dag waarop Luik door zijn vorst wel heel zwaar werd gestraft voor de betoonde ontrouw. Omdat aan Luik o.a. heel veel privileges werden ontnomen, zou het niet vreemd zijn als daar ook enkele aanspraken op Bergeijk toe behoorden. Immers naast de heerlijkheidsrechten van de hertog hadden zowel het Luikse kapittel van St.-Lambertus, de Luikse St.-Jacobsabdij, de Luikse instelling St.-Jan Evangelist als het kapittel van Thorn diverse bezittingen o.a. ook te Bergeijk, waarvoor de bewoners cijnsplichtig waren. Jean Coenen (o.a. bezig met de historie van Boekel – in opdracht van het toenmalige gemeentebestuur onder burgemeester Driek van de Vondervoort t.b.v. de 700-jarige bestaansviering in 2013 – en trouwe bezoeker van het Brabants Historisch Informatie Centrum)

wijst op het bestaan te Luik van nog nooit ontsloten cijnsboeken uit het begin van de 14^e eeuw waarin o.a. ook meerdere gegevens over Bergeijk zijn beschreven. Verder heeft hij daar gezien dat na de bestraffing van de stad Luik bewoners van Bergeijk aanzienlijke financiële hulp verleenden voor de wederopbouw van die stad (*Burgemeester Van de Vondervoort zou misschien Jean Coenen eens moeten vragen om na 2013 te beginnen met de Bergeijkse geschiedenis c.q. een nieuwe Panken te boek te stellen*).

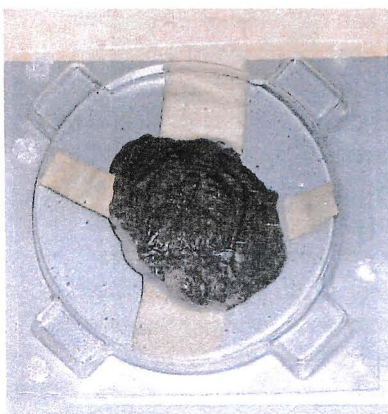
Feitelijk bestond er in Bergeijk tot 1468 een gedeelde rechtsmacht tussen de prinsbisschop van Luik (opvolger van de graaf van Loon) en de hertog van Brabant. In het op 21 november 2009 gepresenteerde grootsopgezette boekwerk *'Bergeijk in Kaart'* (Stichting Eicha, 2009) vermeldt Daniel Vangheluwe op pagina 21 van de cd-tekst 'Inleiding op het Cijnsboek van Sint Jakob' als *tabel 7*:

“De verdeling van het cijnsbezit in oost en west Bergeijk tussen de Hertog en de andere cijnsheffers afkomstig van Luik”:

Bergeijk	Luik	Hertog
Oost	83%	17%
West	15%	85%

Het wapen van het Prinsbisdom Luik

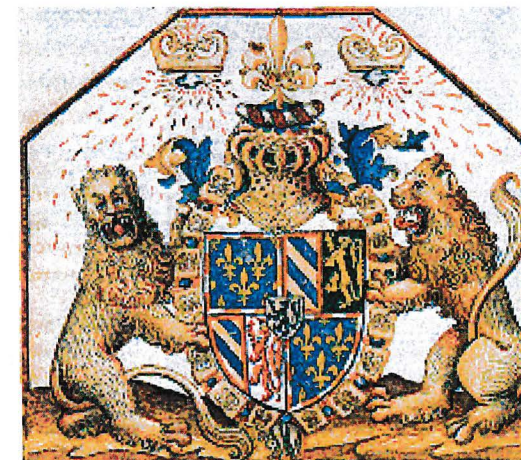
In de Collectie Van de Mortel (BHIC tgnr.574 inv.nr.183) bevindt zich een zegel van de schepenbank Bergeijk d.d. 1 oktober 1632, hangend aan een akte van overdracht voor schepenen van Bergeijk door Jan van den Bergh aan Gerardt van Broeckhoven, heer van Bergeijk, van enige cijnsen.

HET VUURSLAG, EEN BIJZONDER SYMBOOL

Aan de keerzijde van de zilveren dubbele stuiver uit de 2^e helft van de 15^e eeuw zien we het vuurijzer met daaronder de vonken tussen twee leeuwen. Afgebeeld in kleur staat dat tafereel eveneens op onderstaand wapen met de ketting van de Orde van het Gulden Vlies. (Via www.dbnl.org uit: L'Horloge de Sapience, door Henri de Suso, 1448, Brussel KB Ms. 10981, folio 1)

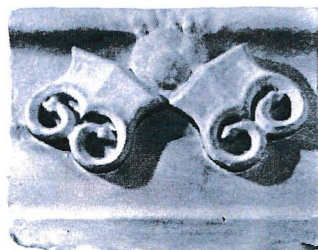
De krachtige beweging van het vuur slaan en het schouwspel van de rondspringende vonken spraken tot de verbeelding van Philips de Goede. In 1430 stichtte hij de Orde van het Gulden Vlies en voerde als lijfspreuk *Ante ferit quam flamma micet* (Hij slaat voordat het vuur kan ontbranden). De ketting waaraan het Gulden Vlies hing, bestond uit schakels, opgebouwd uit vuurijzer- of vuurslagmotieven.

Een vuurslag (tegenwoordig ook wel ketsijzer genoemd) is een ijzeren staafje waarmee, met behulp van een vuursteen en tondel (droge makkelijk brandbare stof) een vuur kon worden gemaakt. De vuurslag wordt in de lengte langs de vuursteen gehaald waarna ijzerdeeltjes vonken doen rondstuiven. Daarna maakte men het vuur met zwavelstokjes of stro.

Het voorwerp lijkt op een gekrulde B (Bourgondië), terwijl het gezet op zijn vlakke zijde de vorm van een kroon bezit. Tot in de 16^e eeuw ziet men het vuurslag in initialen en bouwfragmenten gebruikt en bleef daarmee de naam Bourgondië op velerlei wijze voortbestaan. Bergeijk zou overigens (zoals we inmiddels hebben gezien en nog verder zullen zien) in het bijzonder de herinnering aan de oude Bourgondische hertogen blijven uitdragen.

Hiernaast: Plaat 34 uit de genoemde tentoonstellingscatalogus. Heraldisch borduurwerk, derde kwart 15^e eeuw. (Bern, Historisch Museum, inv.nr. 310A – cat.91). Op een zeer fraaie wijze is hier het Bourgondisch wapen als een vuurslag weergegeven.

Waarom we hier zo uitvoerig op het vuurslag ingingen zal in het vervolg van dit verhaal duidelijk worden wanneer we gaan spreken over het eerste officiële wapen van Bergeijk als Nederlandse gemeente.

1817: VAN VUURSLAG NAAR POTHELM IN GEMEENTEWAPEN TOT 1958

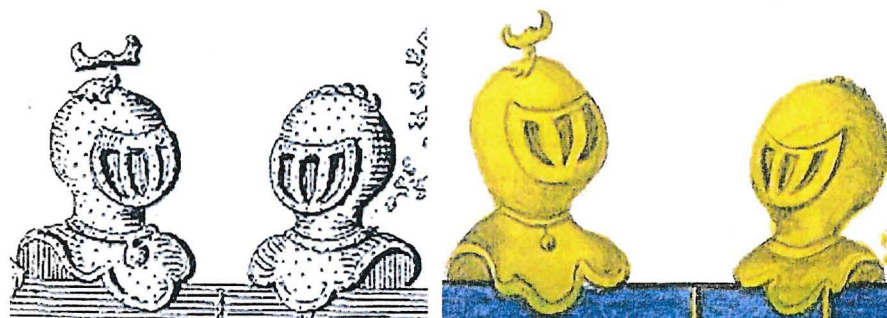

In het vorige hoofdstuk gingen we in op het vuurslag als een belangrijk tot de verbeelding van zowel Philips de Goede als Karel de Stoute sprekend item in de door hen ook prominent uitgedragen Bourgondische symboliek.

In het oude Bergeijkse schepenzegel werd dit teken eveneens duidelijk zichtbaar opgenomen (*zie hiernaast het gedeelte uit de glasnegatievencollectie van het BHIC, volledig afgebeeld op de vierde pagina van deze reeks*), mogelijk door de stempelsnijder vervaardigd naar een Bourgondische munt die hem tot voorbeeld diende. Jammer dat dit mooie symbool in 1815 door de te constateren onbekendheid met het toen al 350 jaar oude teken verloren moest gaan.

Bij de wapenbevestiging van 16 juli 1817 is het vuurslag gezien als en vervangen door 'twee helmen van goud', zogenaamde 'pothelmen'.

Bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1958 verdwenen de pothelmen weer en kwam er een gemeentekroon (niet een gewenste antieke hertogskroon) voor in de plaats: “een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen”.

WAPENSCHILDHOUDERS: EIKENBOOM OP EEN BERG EN SINT PETRUS

Zowel op het schepenzegel, als op de gemeentewapens van 1817 en 1958 c.q. 1997 wordt het Bourgondische wapen van Karel de Stoute vergezeld van twee schildhouders. Heraldische rechts is dat Sint Petrus en heraldisch links een eikenboom.

Over de beschrijving en verbeelding van de patroon Sint Petrus verderop uitvoerig meer.

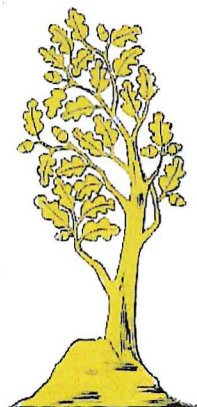
BERGEYK
centrumgemeente
in de KEMPEN
bosrijke omgeving

GEMEENTE BERGEYK

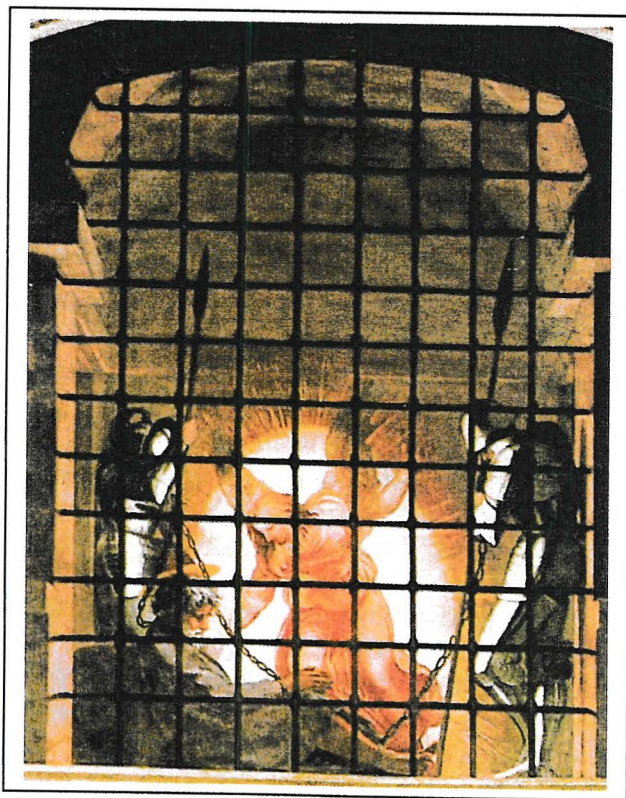
Op het schependomszegel hangt het wapenschild nog aan de eikenboom. Bij de wapenverlening in 1817 spreekt de tekst van “een eikeboom, staande op een berg”. In 1815 verzocht de burgemeester om een wapen met Sint-Pieter met één sleutel in de hand en voor zich **een eikenboom op een berg**, “hetwelk toepasselijk is op de naam van de gemeente”.

Wanneer de gemeente op 8 augustus 1957 om een wapenwijziging verzoekt en op 25 maart 1958 de nieuwe wapenverlening een feit is, blijkt jammer genoeg in de beschrijving niet langer meer sprake te zijn van ‘een eikenboom **op een berg**’, maar enkel nog van ‘**een eikenboom**’.

Onze oude **Sint-Petrus-Bandenkerk**, ook wel **Hofkerk** genoemd, is het oudste stenen bouwwerk dat in Bergeijk de eeuwen heeft doorstaan. Nog steeds karakteriseert zij het dorpsbeeld van Bergeijk. In de Middeleeuwen was zij ‘de moeder der kerken van Luiksgestel, Riethoven, Westerhoven, Dommelen en Borkel’ (*Schutjes III*). Onderzoek zou aan het licht hebben gebracht dat de kerk vermoedelijk in het 3^e kwart van de 10^e eeuw zou zijn gesticht door de in 1870 heilig verklaarde Bruno I de Grote (in 953 aartsbisschop van Keulen en hertog van Lotharingen), de jongste broer van de Duitse koning c.q. Rooms keizer Otto de Grote. Via Bruno kwam de kerk onder gezag van het Bisdom Luik en vervolgens aan de Luikse Sint-Jacobsabdij. Het aanvankelijk houten, vervolgens tufstenen kerkje, groeide sinds 1422 en 1525 uit tot een bijzonder monumentaal kerkgebouw. In haar glorietijd was de Sint-Petrus-Bandenkerk na de Sint-Pieterskerk in Oirschot, de grootste en fraaiste kerk van het gehele Kempenland. In hun boek ‘366 Heiligendagen’ (2005) stellen Paul Spapens en Kees van Kemenade: “De oudste kerken van Noord-Brabant zijn Petrus’ Banden genoemd. De boeien, ijzeren kettingen, werden felbegeerde relikwieën waarvan stukken over heel Europa verspreid raakten.”

Binnen het Bisdom Den Bosch zijn er anno 2009 nog een groot aantal parochies die de Heilige Petrus tot patroon hebben. Naast Bergeijk (Hof en Loo) zijn te noemen: Berlicum, Bladel, Boxmeer, Boxtel, Heesch, Hilvarenbeek, Leende, Macharen, Oirschot, Oisterwijk, Son, Uden en Woensel. Geen van hen heeft echter de oer-christelijke 'rots' Petrus als schildhouder in het plaatselijk gemeentewapen (bevestigingen sinds 1817) weten te behouden c.q. weten op te nemen. Bergeijk doet dat echter al sinds de wapenverlening in 1469 en mag daar terecht trots op zijn. Dat de huidige tekening wel enkele verbeteringen behoeft is een ander verhaal.

De apostel Petrus werd circa 44 samen met Jakobus Maior door Herodus Agrippa I gevangengenomen. Jakobus stierf de marteldood, maar Petrus werd door een engel bevrijd (zie: *Handelingen 12: 4-12*). Tot 1960 vierde men op 1 augustus het feest van **Petrus' Banden**.

(Afbeelding: Fresco uit de Stanza's van Rafaël, 1513, Vaticaan, Rome)

Bij dit artikel heb ik verderop een dertiental afbeeldingen weergegeven van de Bergeijkse Petrus als schildhouder: zes uit de periode 1817-1958, twee afbeeldingen uit zegels voor 1795, vier uit de periode 1958-1997 en eenmaal uit het momenteel in gebruik zijnde logo.

DE WEERGAVE VAN SINT PETRUS' BANDEN OP WAPENTEKENINGEN

De burgemeester schreef op 23 maart 1815 aan de gouverneur der provincie dat het wapen (lees: zegelstempel) in 1811 door de Eindhovense vrederechter was meegenomen. Zoals hiervoor al vermeld, verzocht hij om een wapen van **Sint-Pieter met één sleutel in de hand** en voor zich een eikenboom op een berg. Op 20 april 1815 zond hij alsnog zijn 'eenigste' zegelafdruk in, dat bij diploma van 16 juli 1817 als (een nogal verminkte vorm van het Bourgondische) wapen bevestigd werd.

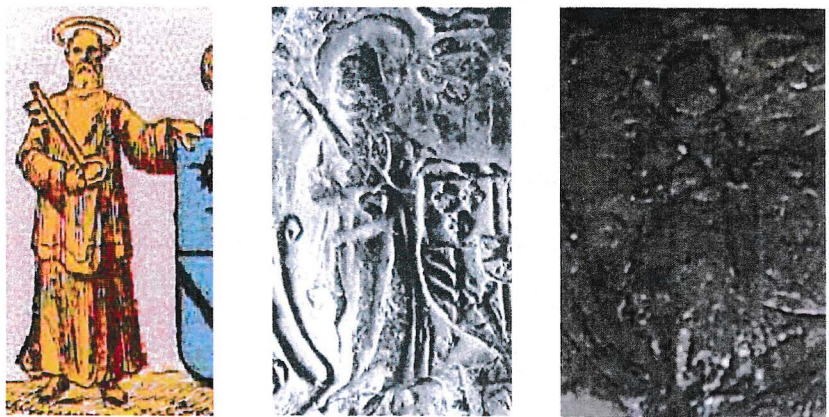
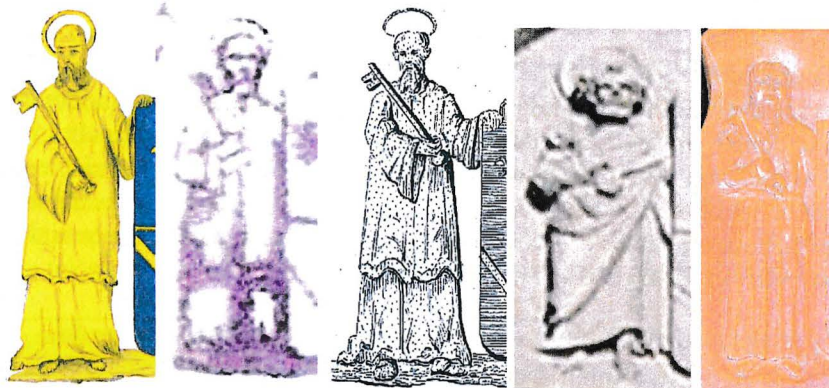
16 juli 1817: "Het schild gedekt met twee helmen van goud, getralied, geboord en gecierd van hetzelfde, gevoerd van keel. **Ter rechterzijde vastgehouden door Sint Petrus**, ter linkerzijde door een eikenboom, staande op een berg: alles van goud."

25 maart 1958: "Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarden en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en **ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel**, alles van goud." (*Conform schependomszegel!*) Tevens bevestigd bij raadsbesluit van 25 september 1997

In een brief van 19 mei 1999 merkte Jan Melssen (de toenmalige secretaris van de *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde*) al op dat **de patroonheilige van oudsher het wapenschild vasthoudt**. Of zoals Wim van Dooremolen eens schreef: "Hij legt er een **beschermende hand** op." Het momenteel in gebruik zijnde (overigens wel fraai gestileerd) wapenlogo heeft, jammer genoeg, met die mooie traditie gebroken.

Waar in 1958 en 1997 getracht is het oude schependomszegel recht te doen is het ook jammer, dat de wapentekenaar **de sleutel niet in de hand** maar op de hand heeft weergegeven. Bij een verbetering van de tekening zou ik adviseren deze ook weer geschuind over het lichaam af te beelden.

Het meest storend vind ik tenslotte nog het laten verdwijnen van **het aureool (de nimbus) boven het hoofd van Sint Petrus**. Heiligen zonder aureool zien we in Brabantse wapens feitelijk alleen maar bij 'gemijterde' sinten. Waarom dit bijzondere (h)erkenningsteken in Bergeijk moest verdwijnen acht ik onverklaarbaar en moeilijk te accepteren.

VERBEELDINGEN VAN HET WAPEN GEMEENTE BERGEIJK 1817-1958

Wapenverlening 16 juli 1817:

Zijnde een schild gevierendeeld waarvan het eerste en vierde van lazuur, beladen met drie leliën van goud, staande twee en een; het tweede en derde partie: het eerste van lazuur, beladen met eene bande van goud; het tweede van lazuur, beladen met een klimmenden leeuw van goud.

Voor surtout van lazuur, beladen met een klimmende leeuw van goud. Het schild gedekt met twee helmen van goud, getralied, geboord en gecierd van hetzelfde, gevoerd van keel, en ter rechterzijde vastgehouden door Sint Petrus, en ter linkerzijde door een eikeboom, staande op een berg; alles van goud.

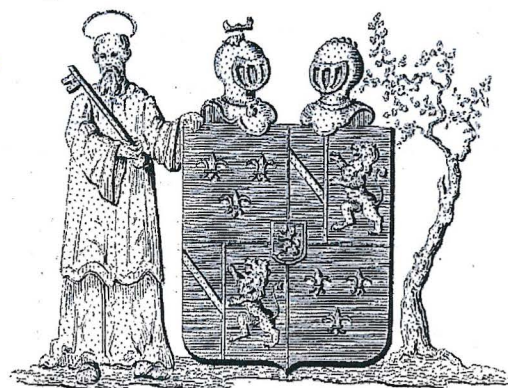
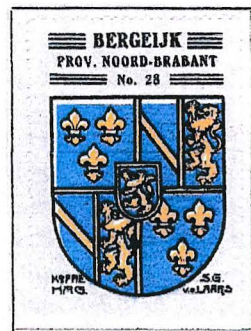
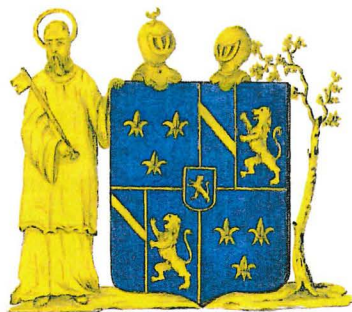
*Het gemeentehuis uit 1923
(foto's te Bergeijk door MV)*

Wapentekening van T. van der Laars voor
Koffie Hag

Wapentekening uit de verzameling van Cuijpers
van Velthoven (aanwezig in het BHIC.)

Buyl

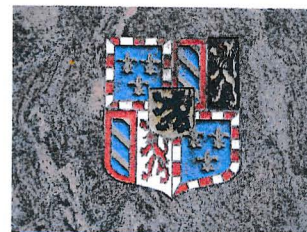
BERGEIJK . .

Oude burgemeestersstoel
thans in het
Teutenhuis

VERBEELDINGEN VAN HET WAPEN GEMEENTE BERGEIJK SINDS 1958

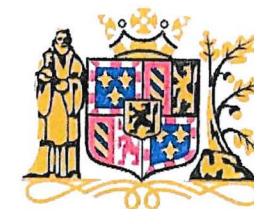
Oorlogsmonument met wapen aan de grens met Lommel
Burgemeestersstoel met wapen nu in het Teutenhuis geplaatst

GEMEENTE BERGEYK

(voorheen de gemeenten Bergeyk, Luyksgeste], Riethoven en Westerhoven)

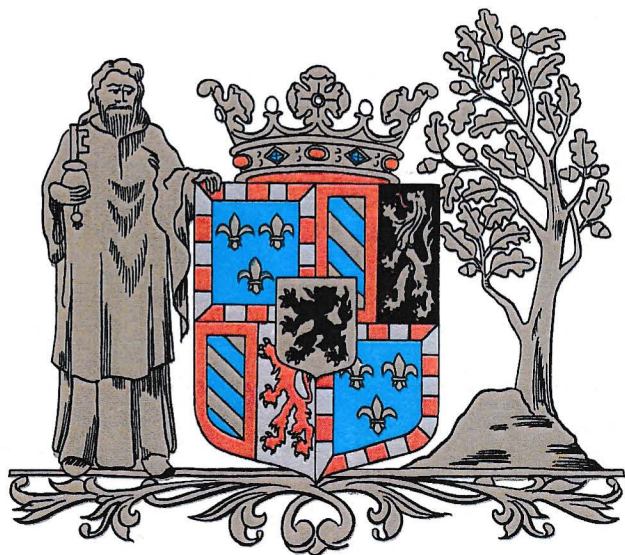
Eerste briefhoofd
nieuwe gemeente
en huidig logo

Gemeente Bergeijk

Wapenverleningen 25 maart 1958 en 25 september 1997.

Conform het wapen van Karel de Stoute in 1469:

Gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel (oud-Bourgondië = Huis Valois); II gedeeld: a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel (Nieuw-Bourgondië); b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel (Brabant); III gedeeld: a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel (Nieuw-Bourgondië); b. van zilver beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud (Limburg). Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel (Vlaanderen). Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen en ter linkerzijde vergezeld van een eikenboom en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud.

Een bijzonder eerbetoon aan Karel de Stoute zou (naast het gebruik van zijn wapen) door de gemeenschap Bergeijk worden verleend, als het plein op 't Hof (na de te verwachten aanpassing) voortaan de naam zou mogen dragen van KAREL DE STOUTEPLEIN.

NABESCHOUWING

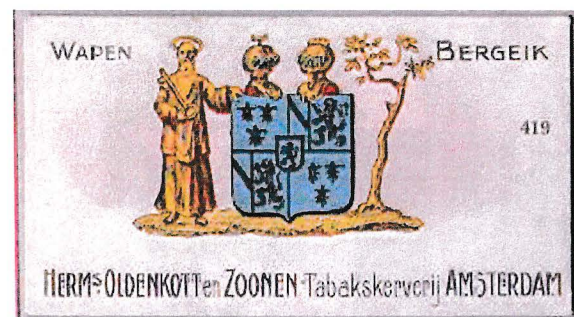
Bij de invalswegen van de Gemeente Bergeijk wordt met fraaie borden aangegeven dat men zich in de bebouwde kommen begeeft. Naast het logo van *Grenspark De Kempen* staat een afbeelding van het mooie officiële wapen.

Uit nevenstaande in de zomer 2009 genomen foto's blijkt dat onder de invloed van het weer en de zon de fraaie kleuren vervagen totdat uiteindelijk alleen nog het blauw

het Bourgondische wapen kleur geeft, zoals dat eerder in 1817 al het geval was. Mocht er sprake zijn van enige toverkracht (Koning Kyrië?) dan zou

ik vooral willen wensen, dat bij herbeschildering de afbeelding van Sint Petrus weer zou worden gepresenteerd conform de oude tekening zoals die o.a. hiernaast heel fraai is weergegeven!

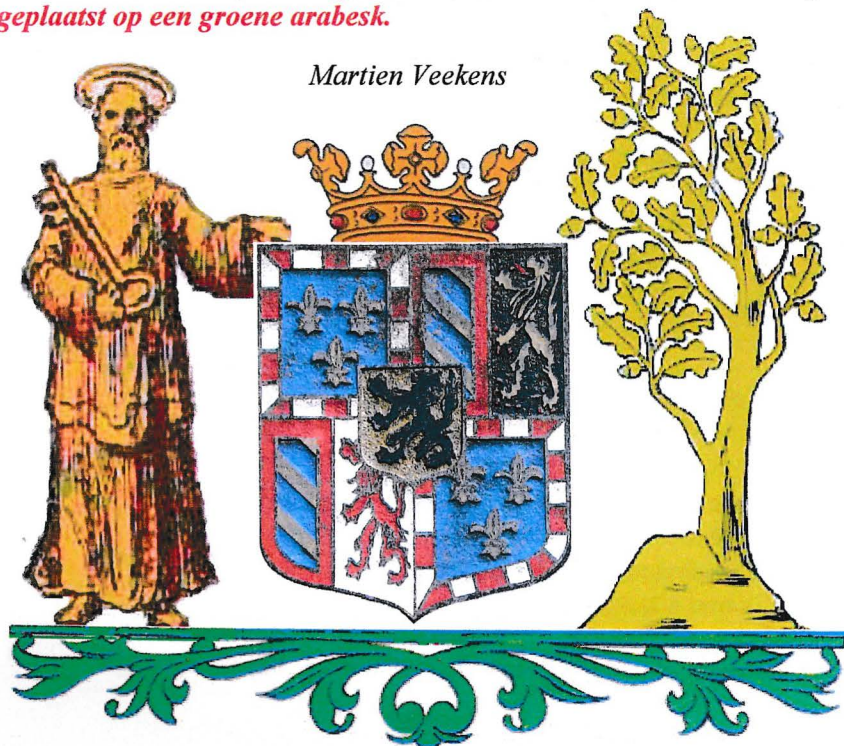
De Gemeente Bergeijk heeft alle reden om trots te zijn op het bezitten van een van de mooiste wapens uit de gehele Benelux. Uniek vanwege zijn blijvende herinnering aan een groot Bourgondisch en werelds vorst, die in 1469 Bergeijk met alle egards bekleedde, en uniek omdat het nog steeds (zelfs in een tijd van godsdienstig verval) een christelijk-cultuur-historisch monument als schildhouder met trots kan en durft te blijven uitdragen.

TENSLOTTE

Mocht zich nog ooit een mogelijkheid voordoen om het gemeentewapen opnieuw te bevestigen, dan zou ik dat (momenteel) als volgt formuleren:

Gevierendeeld: I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoomd van zilver en keel; II gedeeld: a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; III gedeeld: a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoomd van keel; b. van zilver beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud. Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel.

Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarden en ter linkerzijde vergezeld van een eikenboom op een bergje en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, zijn linkerhand rustend op het schild en in zijn rechterhand schuin over het lichaam een sleutel vasthoudend, het hoofd voorzien van een nimbus, alles van goud, geplaatst op een groene arabesk.

*Eerder verschenen als artikelenreeks in het tijdschrift 'De Keersopper',
verenigingsorgaan van de 'Heemkundekring Bergeijk' (2009 en 2010).*

Wij Juliana, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden,
Prinses van Oranje-Nassau, enz, enz, enz.

25 maart ..... 1958.

No. 2 .....

Op de voordracht van Onze Minister van Binnenlandse Zaken, Bezitsvorming en Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie,

van 20 maart 1958, nummer 23058 Directie Binnenlands Bestuur, afdeling Bestuurszaken, Bureau Kabinetszaken;

Gezien het verzoek van de raad der gemeente Bergeijk van 8 augustus 1957, nummer 4475, tot het wijzigen van de beschrijving van het wapen dezer gemeente;

G e l e t o p het besluit van de Soevereine Vorst van 24 december 1814, nummer 32, en het Koninklijk besluit van 23 april 1919, Stb. nummer 181;

De Hoge Raad van Adel gehoord;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

met intrekking van het besluit van de Hoge Raad van Adel van 16 juli 1817, aan de gemeente Bergeijk een wapen te verlenen, waarvan de beschrijving luidt als volgt:

"Gevierendeeld:

I en IV van azuur, beladen met drie leliën van goud, omzoozd van zilver en keel;

II gedeeld:

a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoozd van keel;

b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel;

III gedeeld:

a. geschuinbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzoozd van keel;

b. van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud.

Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel.

Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen en ter linkerzijde vergezeld van

- een -

een eikeboom en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechterhand een sleutel, alles van goud".

Onze voornoemde Minister is belast met de uitvoering van dit besluit.

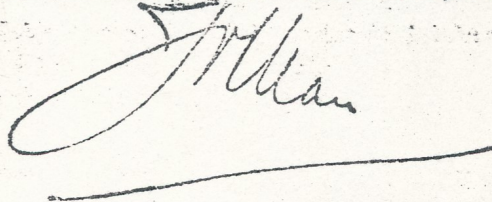
Soestdijk, 25 maart 1958.

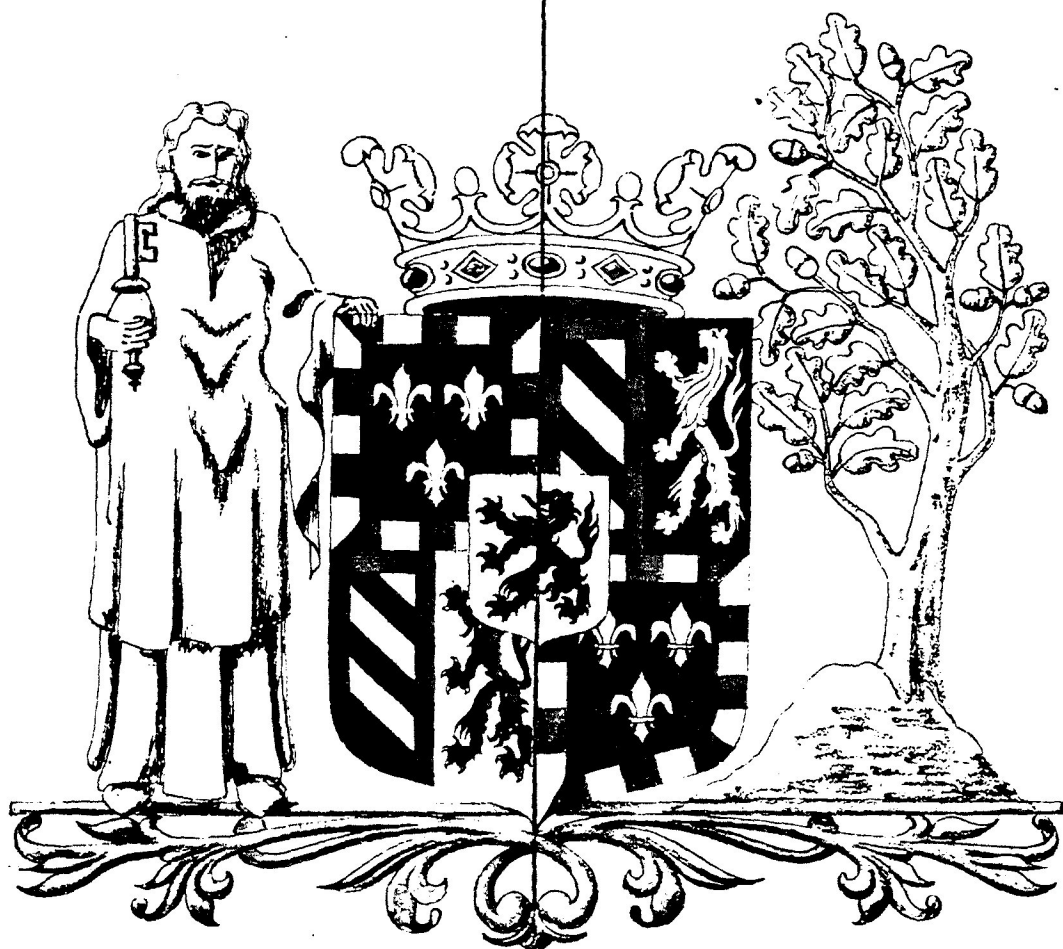
(get.) J U L I A N A

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN,
BEZITSVORMING EN PUBLIEKRECHTELIJKE
BEDRIJFSORGANISATIE,

(get.) STRUYCKEN.

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
DE SECRETARIS-GENERAAL VAN HET MINISTERIE
VAN BINNENLANDSE ZAKEN, BEZITSVORMING EN
PUBLIEKRECHTELIJKE BEDRIJFSORGANISATIE,

Bergeijk 25 maart 1950, no. 2. dipl. 29 april 1950.

Gevierendeeld :

I en II van azuur, beladen met drie belien van goud, omzooind van zilver en keel ;

II gedeeld :

- a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzooind van keel ;
- b. van sabel, beladen met een leeuw van goud, getongd en genageld van keel ;

III gedeeld :

- a. geschuimbalkt van goud en azuur, van zes stukken, omzooind van keel ;
- b. van zilver, beladen met een leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud.

Over alles heen een schild van goud, beladen met een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel. Het wapenschild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen en ter linkerzijde vergezeld van een eikeboom en ter rechterzijde van het beeld van de Heilige Petrus, dragende in zijn rechter hand een sleutel ^{en steunend} allen in sond.